

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 131

Archeologienota
Halvemaanstraat te Gent
(Oost-Vlaanderen).

CLAEYS SIMON

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2017
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Bart De Smaele, Hadewijch Pieters
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 11 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 11 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 11 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 11 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 12 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 12 -
2.6	Randvoorwaarden	- 12 -
2.7	Werkwijze	- 13 -
3	Assessmentrapport.....	- 19 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 19 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 22 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 22 -
3.2.2	Quartaair geologisch	- 23 -
3.2.3	Bodem	- 24 -
3.2.3.1	Bodemkaart en bodemtypekaart	- 24 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosiekaart en erosiegevoeligheidskaart	- 25 -
3.2.3.3	Bodemgebruiksbestand 2001.....	- 27 -
3.2.3.1	Boringen DOV	- 28 -
3.2.3.2	Gewestplan.....	- 29 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 30 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 30 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 33 -
3.3.2.1	Panoramisch zicht op Gent (1534)	- 33 -
3.3.2.2	Kaart van Jacob Van Deventer (1559)	- 34 -
3.3.2.3	Civitates Orbis Terrarum (1572)	- 35 -
3.3.2.4	Kaart van Guiccardini (1581) & Kaart van Saur (1595).....	- 37 -
3.3.2.5	Kaart van Horenbault (1619)	- 38 -
3.3.2.6	Plan de Gand (1678)	- 39 -
3.3.2.7	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 40 -

3.3.2.8	Atlas der Buurtwegen (1841)	- 41 -
3.3.2.9	Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854).....	- 41 -
3.3.2.10	Kaart van Saurel (1878)	- 43 -
3.3.2.11	Topografische kaart van Gent (1903-1922).....	- 43 -
3.3.2.12	Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken & Wederopbouw (1950)	- 44 -
3.3.2.13	Luchtfoto uit 1971	- 45 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 46 -
3.4.1	CAI Locatie 151341	- 47 -
3.4.2	CAI Locatie 32197	- 47 -
3.4.3	CAI Locatie 157892	- 48 -
3.4.4	CAI Locatie 151234	- 48 -
3.4.5	CAI Locatie 157889	- 49 -
3.5	Besluit.....	- 50 -
3.6	Besluit breed publiek.....	- 53 -
4	Bibliografie.....	- 54 -
5	Lijst van plannen.....	- 55 -
6	Lijst van figuren	- 57 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2017A304
Site	Gent-Halvemaanstraat
Projectsigle ADEDE	GEN-HAL
Ligging	Halvemaanstraat 96 9040 Gent
Bounding Box	Punt 1 (NO): X: 106312,714m Y: 194867,367m Punt 2 (ZW): X: 106222,491m Y: 194757,300m
Topografische kaart	Zie plannr. 1 (onderaan paragraaf)
Kadaster	Sint-Amandsberg 1 ^{ste} Afdeling, Sectie A, percelen: 275w ² , 275h ³ , 275g ³ , 275f ³ , 275e ³ en 275k ³ Kadastraal plan: zie plannr. 3 onderaan paragraaf
Soort onderzoek	Bureaustudie, archeologienota
Opdrachtgever	Vrij CLB Gent Halvemaanstraat 96 9040 Gent
Aard van de vervolgwerven	Infrastructuurwerken + nieuwbouw aan bestaande gebouwen CLB Gent.
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Bart De Smaele 2015/00070 Hadewijch Pieters 2017/000168
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Claeys S., 2016, Archeologienota Halvemaanstraat te Gent (Prov. Oost- Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 131, Gent.

Grootte projectgebied	4164,21m ²
Periode uitvoering	Februari 2017
Themen thesaurus Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek, archeologienota
Verstoorde zones	Zie plannr. 4 (onderaan paragraaf)

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 1
Topografische kaart

2017A304

01/02/2017

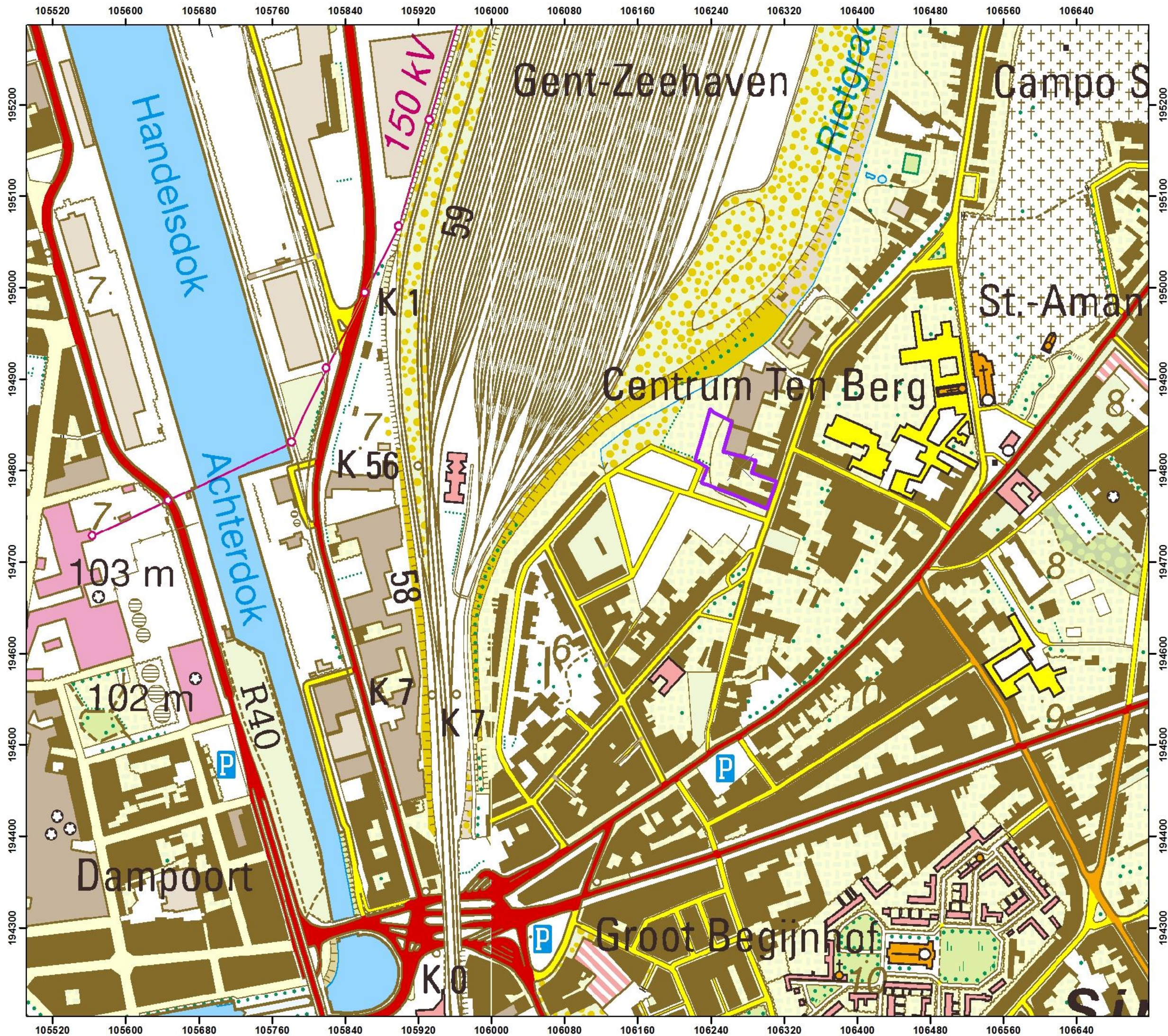
© AGIV

Legende

 Projectgebied

Meter

GENT-HALVEMAANSTRAAT

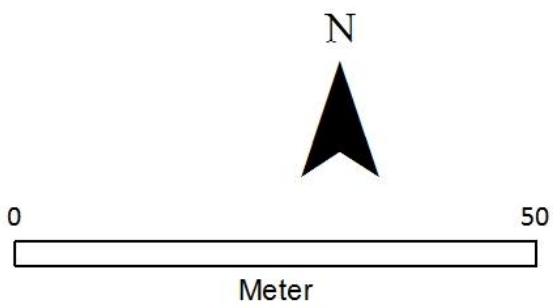
Plannr. 2
Orthofoto 2016

2017A304 01/02/2017

© AGIV

Legende

 Projectgebied

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-HALVEMAANSTRAAT

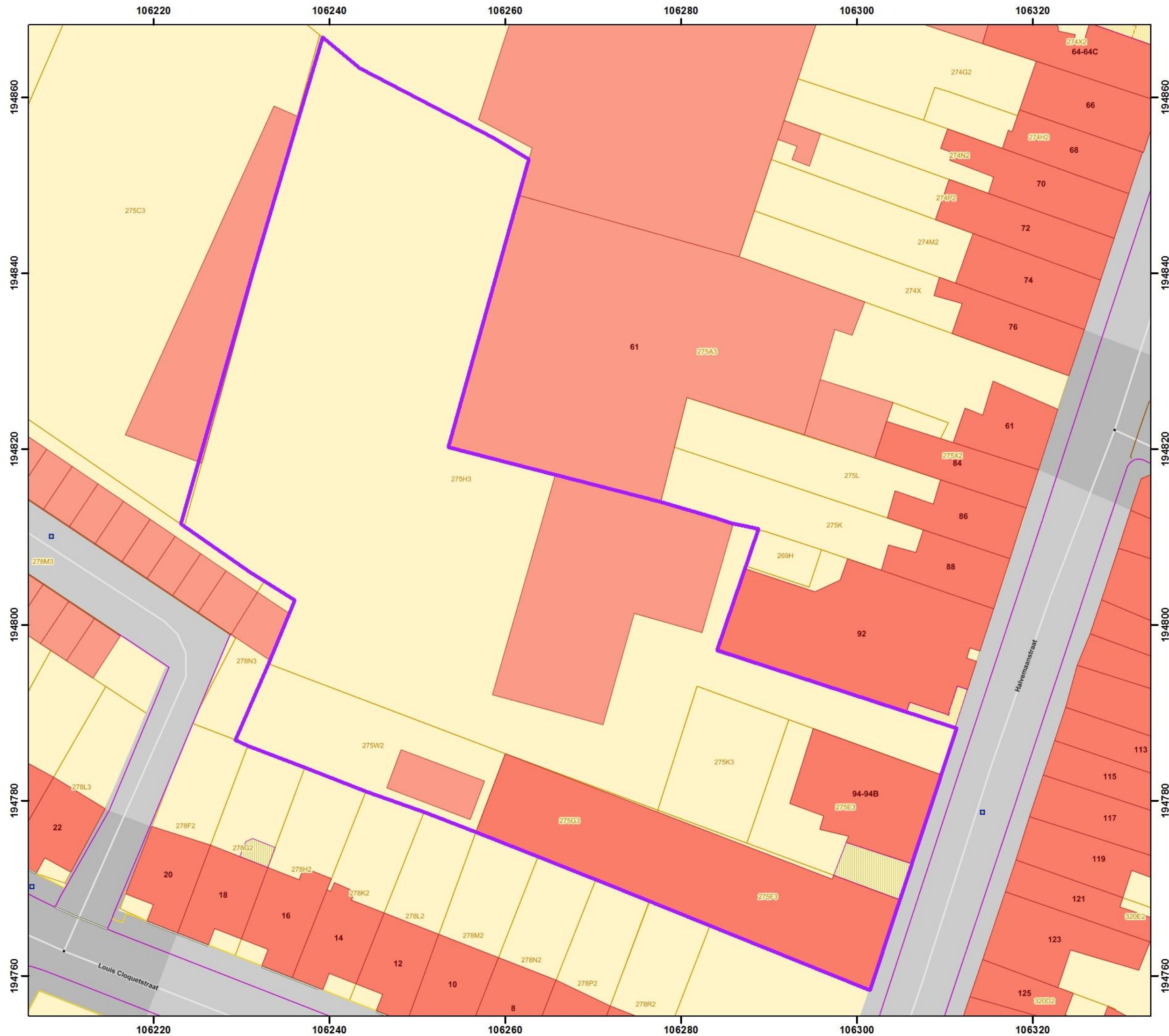
Plannr. 3
Kadasterkaart

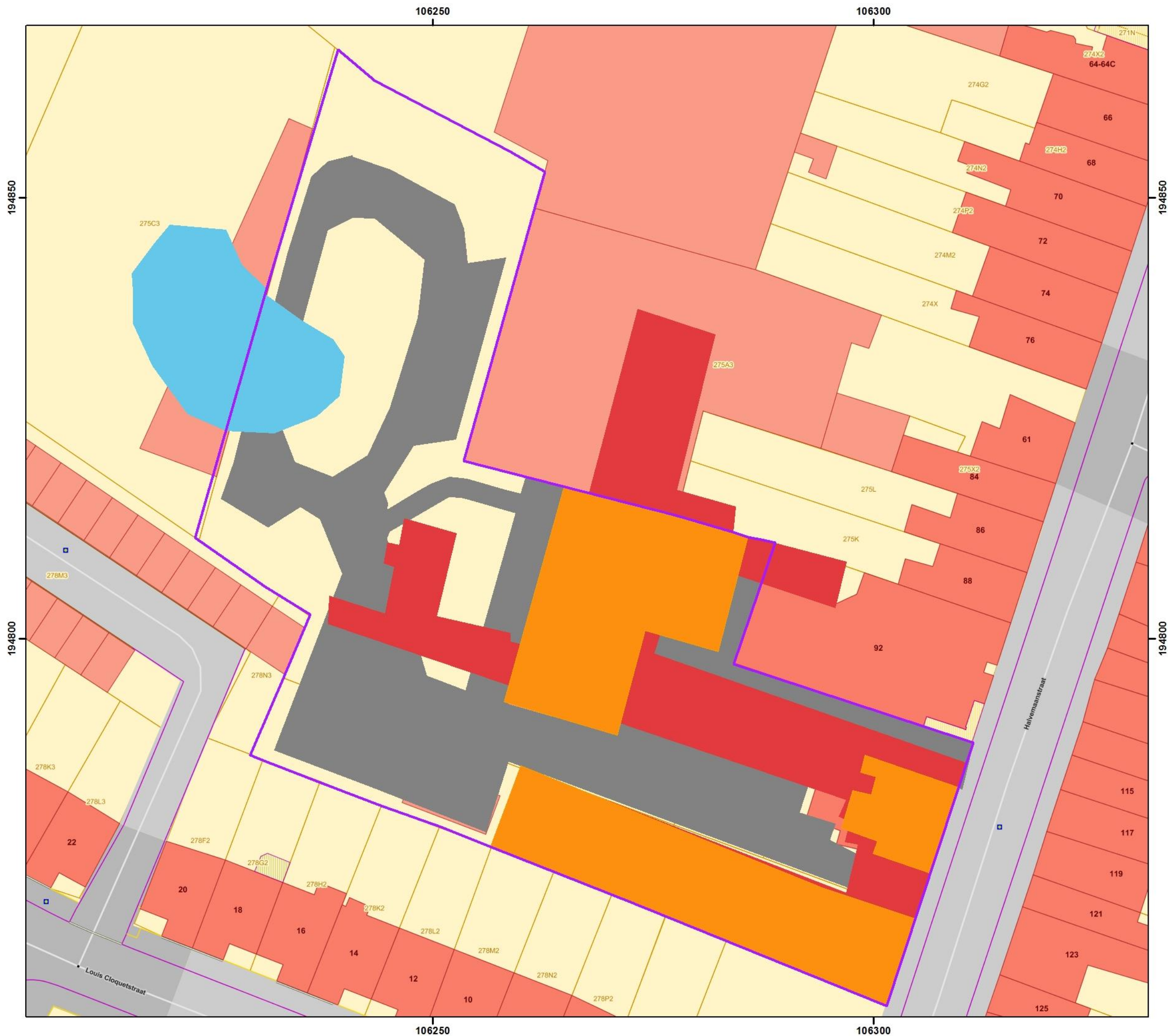
2017A304 01/02/2017

© AGIV

Legende

 Projectgebied

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied werd nog geen voorgaand archeologisch onderzoek gevoerd. De Centraal Archeologische Inventaris (CAI) geeft echter wel enkele onderzoeken aan uit de omgeving van het onderzoeksgebied. Deze worden nader toegelicht in §3.4. *Archeologische situering van het onderzoeksgebied*.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een plan van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?
- Levert het beschikbare bronnenmateriaal voldoende informatie op? Is er verder vooronderzoek of een vervolgonderzoek nodig en welke methode is hierbij aangewezen?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het onderzoeksgebied is gesitueerd langs de Halvemaanstraat te Sint-Amandsberg, Gent (Oost-Vlaanderen). Het betreft hier een aantal percelen met reeds verschillende bouwwerken op aanwezig. Aan de voorzijde (oostzijde) van het perceel is een CLB-gebouw aanwezig met overbouwde inrit die toegang verleent tot het achterliggende binnenplein. Achterliggend is ook een parochiaal centrum aanwezig. Verder zijn ook een aantal verharde zones aanwezig die dienen als wegenis en parking binnen het onderzoeksgebied. De gebouwen, gepland voor afbraak, zijn niet onderkelderd en veroorzaken een verstoring in het bodemarchief door middel van funderingen tot een diepte van ca. 0,80m ten opzichte van het huidige maaiveld. Het parochiaal centrum is reeds een tweede fase van bebouwing, de voorgaande U-vormige bebouwing is hier deels afgebroken en vervangen door een losstaand gebouw.

Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar plannr. 5 en het plan van de gekende verstoringen (Plannr. 4) .

2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken kunnen worden opgedeeld in verschillende fases. Ten eerste zal de bestaande achterbouw (linker vleugel) van het gebouw aan de oostzijde van het onderzoeksgebied worden afgebroken, alsook een klein gedeelte van de rechter voorbouw. Hierbij wordt geen nieuwe beschadiging aan het bodemarchief voorzien, de afbraak gebeurt tot op het huidige maaiveld. Vervolgens worden zowel het parochiaal centrum als de blijvende voorbouw gerenoveerd, hier worden geen bodemingrepen voorzien. Ten slotte worden de afgebroken delen gedeeltelijk voorzien van een vervangingsbouw en komt er ook een nieuwbouw. Deze worden niet onderkelderd en zullen de bodem verstoren tot een diepte van 0,80m. Op zeer beperkte oppervlakte worden ook twee diepere verstoringen voorzien. Het gaat hier om een liftkoker (tot 2m onder het huidige maaiveld) en een septische put (tot 3m) onder het huidige maaiveld. Beiden zijn gesitueerd in de doorgang tussen het linker- en rechtergebouw. De rest van het terrein wordt ook heraangelegd, hier blijft de ingreep ook beperkt tot bovengrondse werken. Er dienen geen nutsleidingen heraangelegd te worden.

Voor een inplantingsplan van de geplande toestand wordt verwezen naar plannr. 6. Voor een overzicht van de geplande werken wordt verwezen naar plannr. 32 (Onderaan paragraaf)

2.6 Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 5
Inplantingsplan bestaande toestand

2017A304 03/02/2017

© AGIV
© GDR-architecten

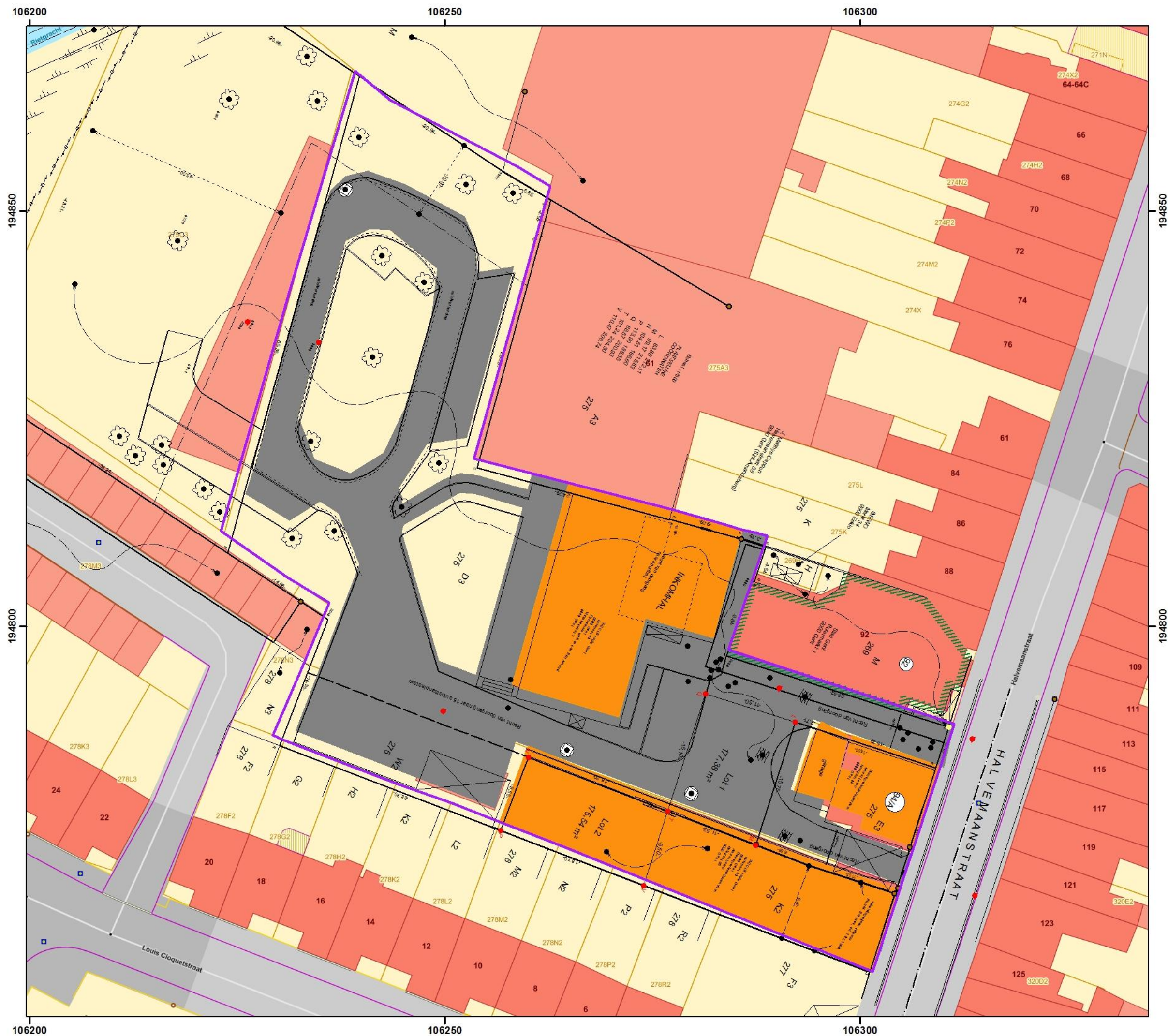
Legende

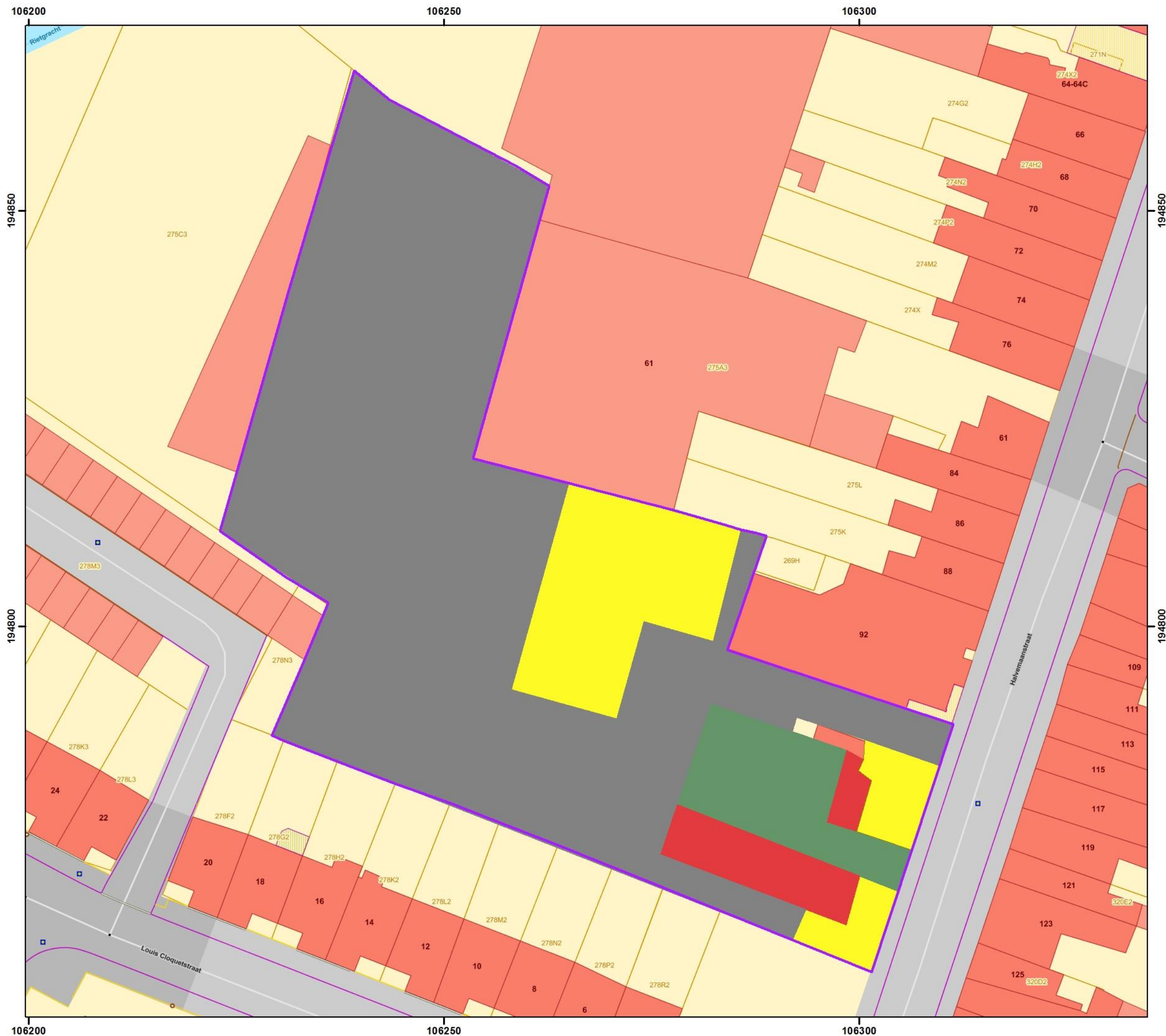
- Projectgebied
- Bestaande bebouwing
- Bestaande verharding

N

0 30
Meter

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 32
Overzicht geplande ingrepen

2017A304 03/02/2017

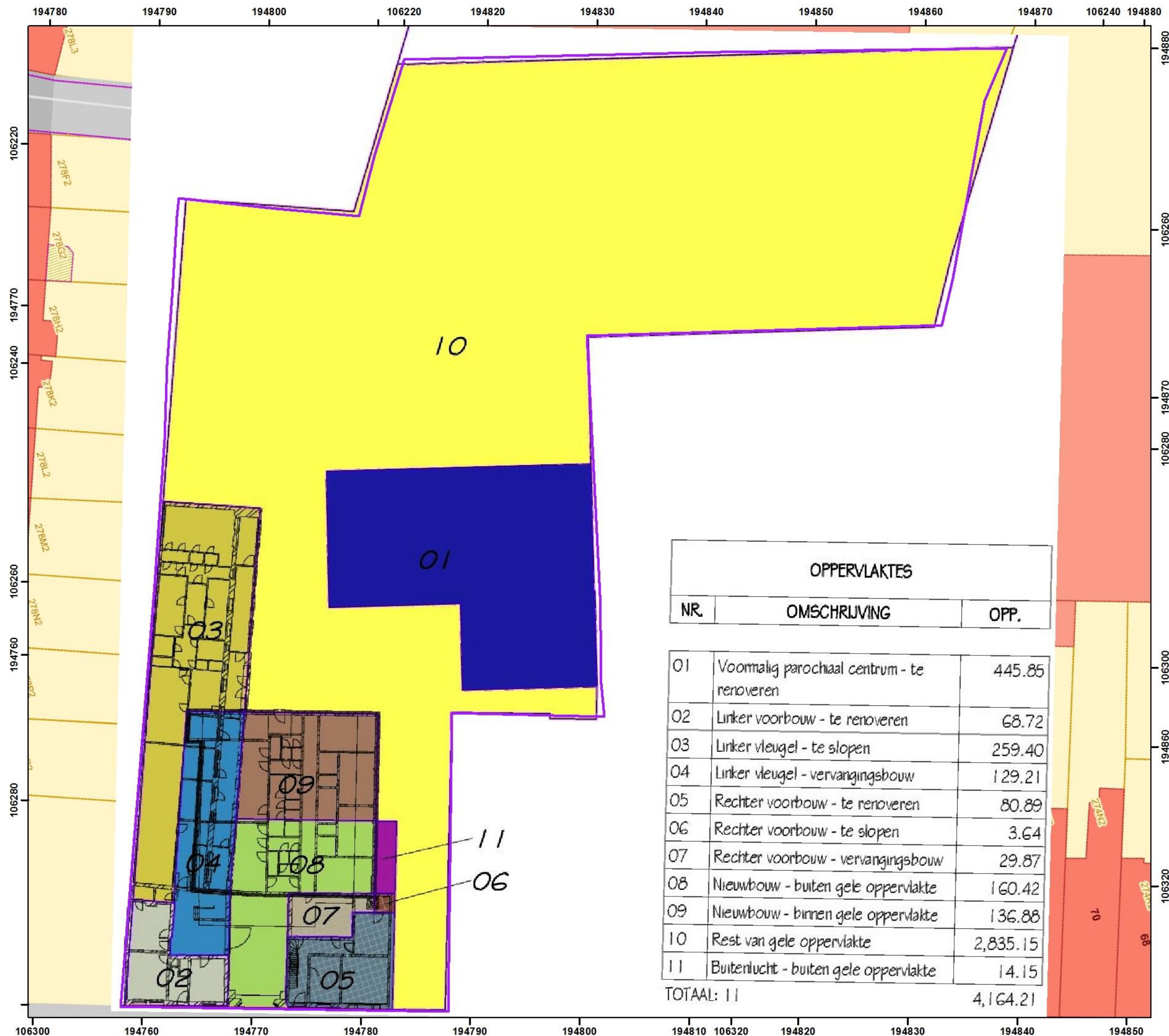
© AGIV
© GDR-architecten

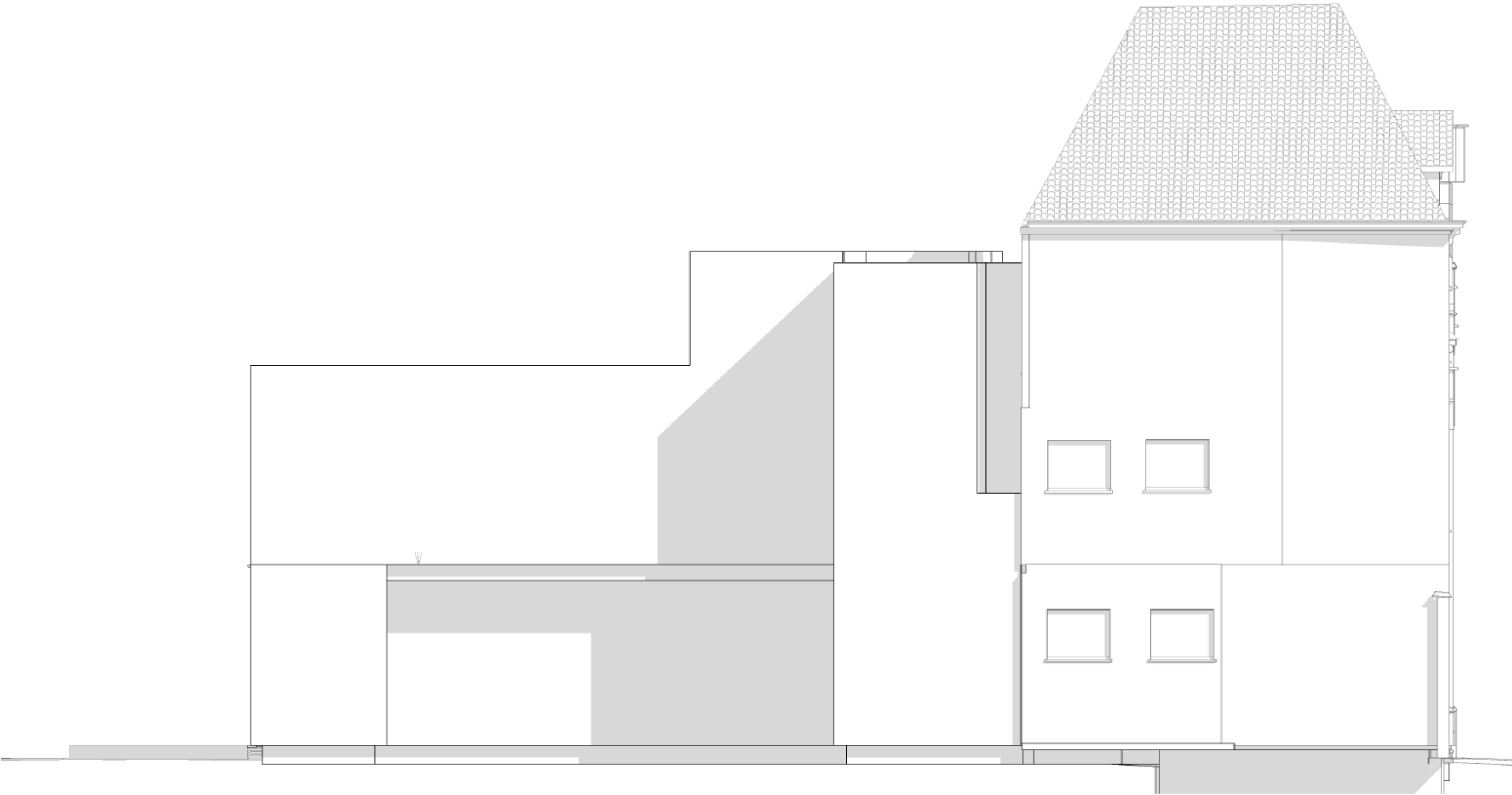
Legende

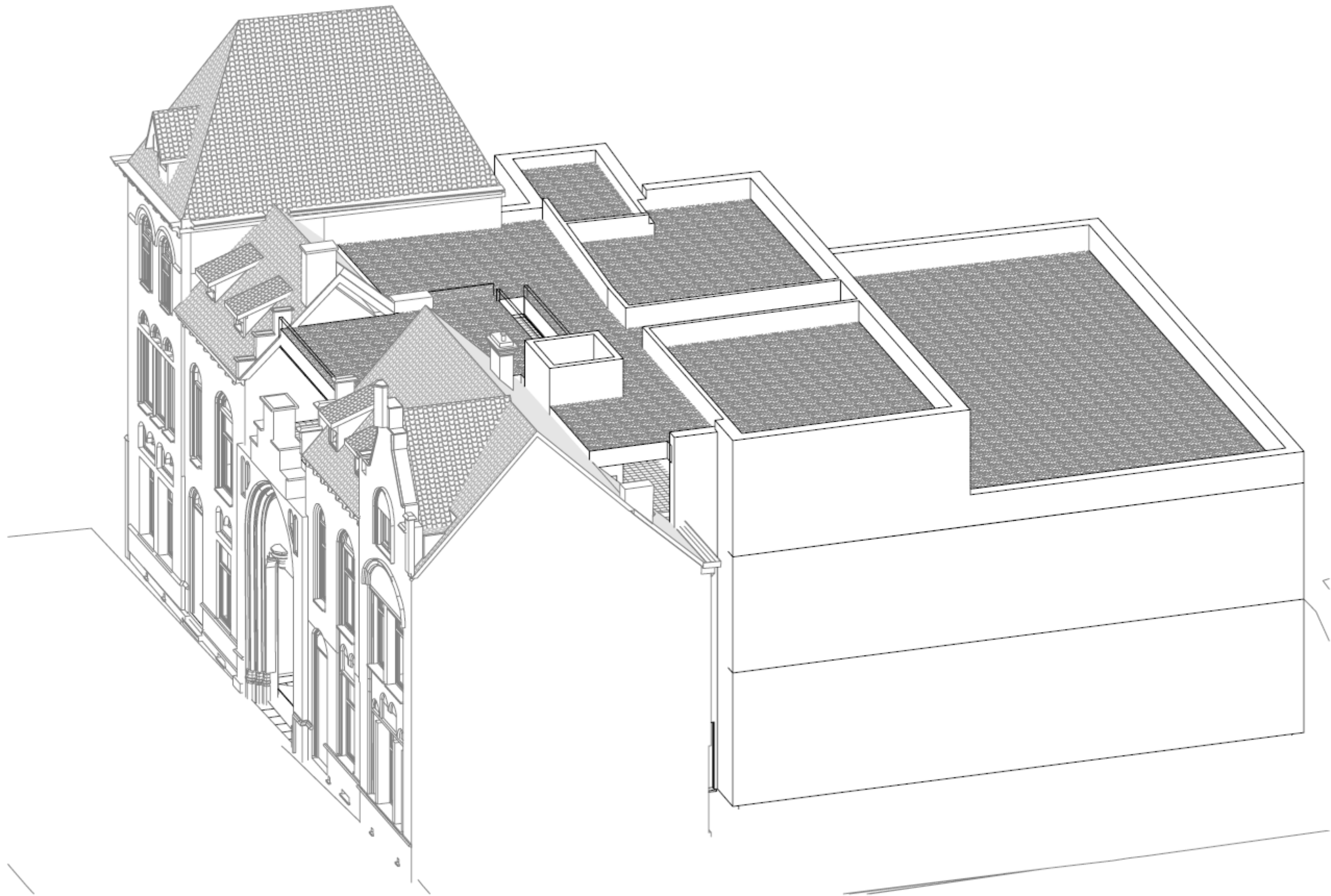
 Projectgebied

0 25
Meter

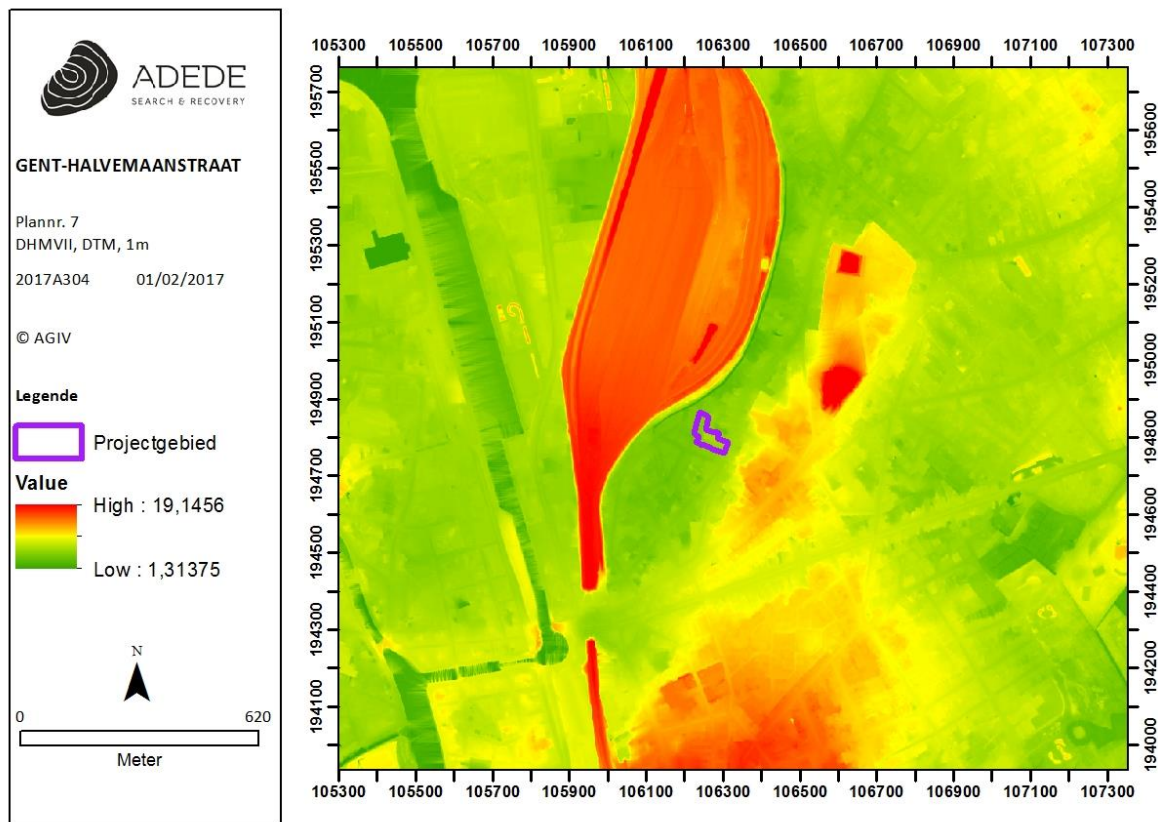

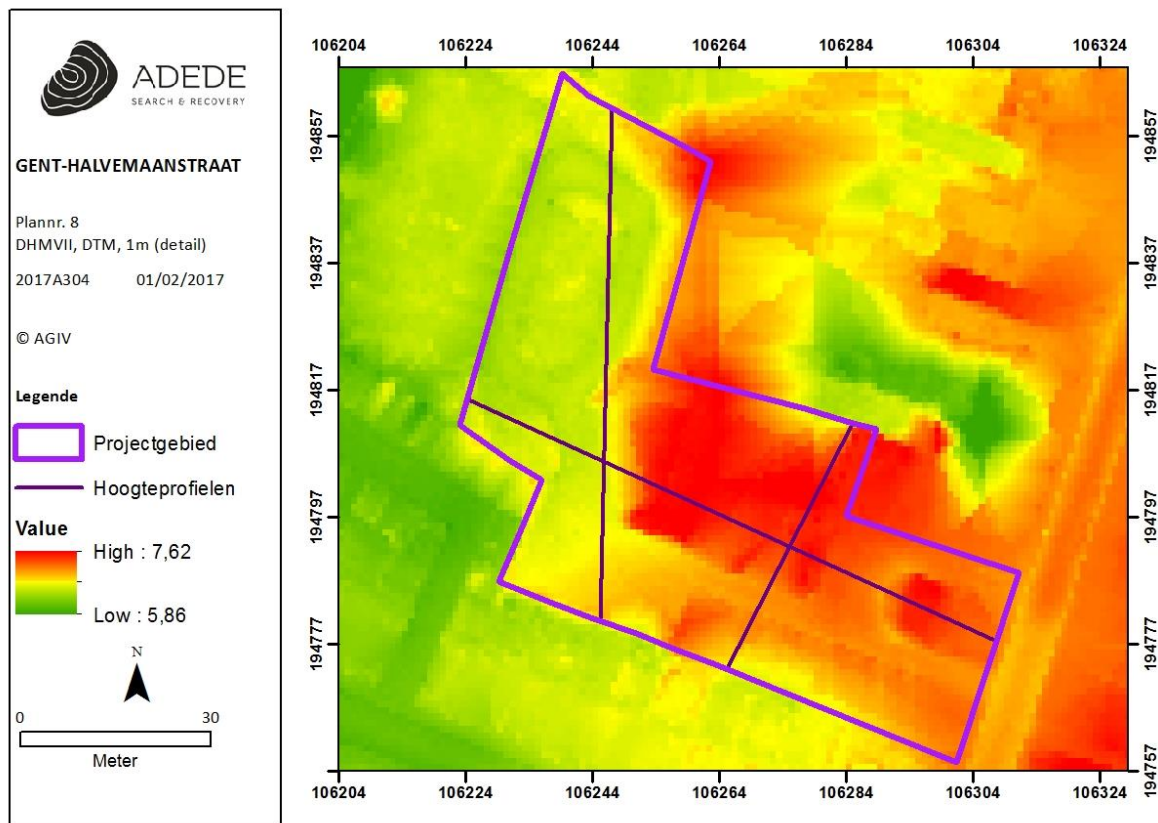
3 Assessmentrapport

3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied is gelegen langs de noordwestelijke zijde van de Halvemaanstraat in Sint-Amandsberg, Gent (Oost-Vlaanderen). Ten noorden en ten westen van het onderzoeksgebied zorgen de spoorwegen voor een significante verhoging in het terrein. Ten oosten van het onderzoeksgebied zijn enkele lichte, lokale verhogingen in het landschap zichtbaar, mogelijk gaat het hier om het heuvelachtig landschap dat de naam gaf aan Sint-Amandsberg (cf. infra). Het onderzoeksgebied zelf is gelegen in een lichte verlaging van het landschap.

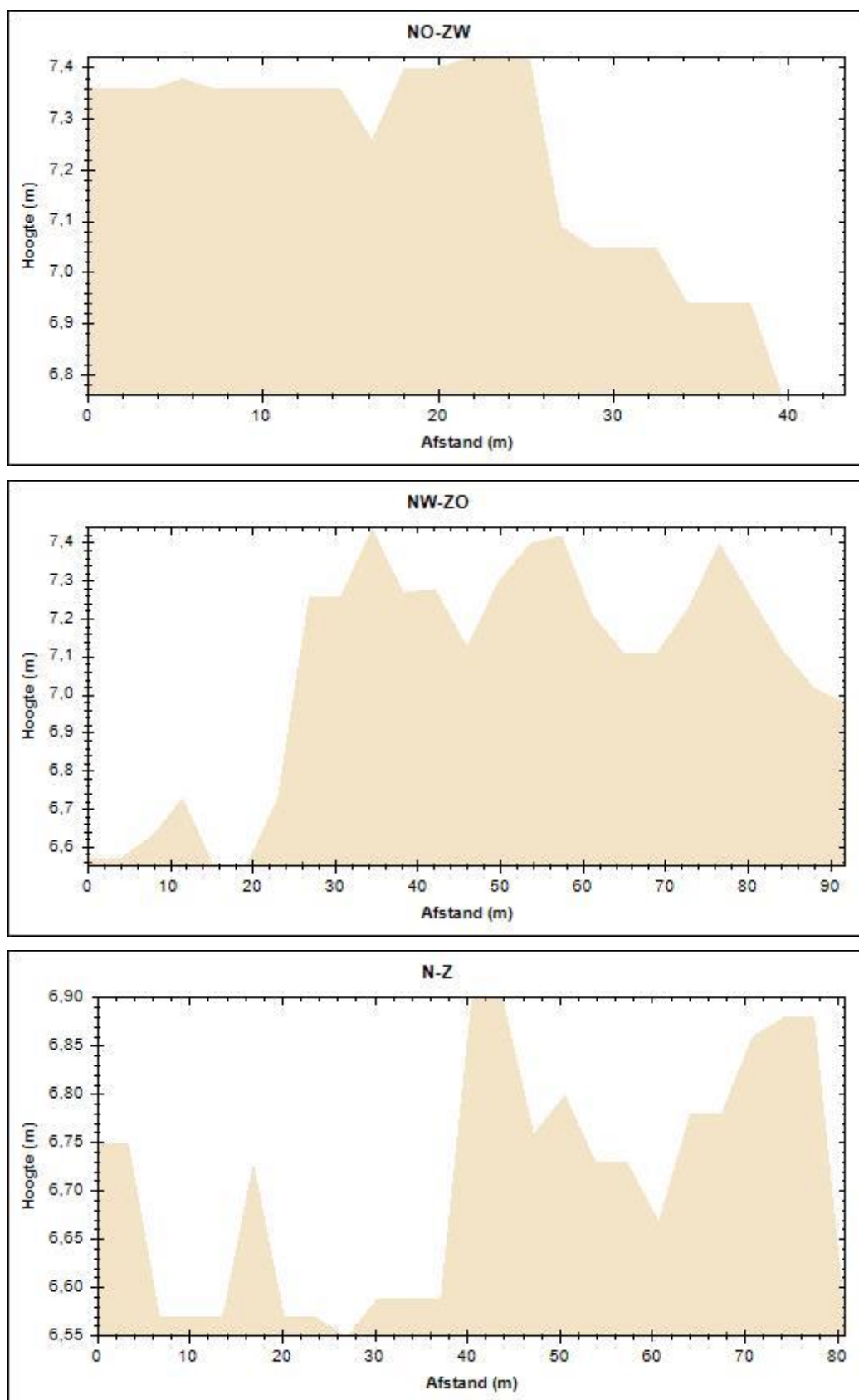

Figuur 1. Onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen, Digitaal terreinmodel, raster 1m.

Figuur 2. Onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen, Digitaal terreinmodel, raster 1m (detail).

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied zijn voornamelijk de reeds bebouwde zones hoger gelegen. Het achterliggende, verharde parkeergedeelte ligt iets lager. Op de hoogteprofielen is het hoogteverloop van het terrein duidelijk zichtbaar. Eenzelfde conclusie kan hier getrokken worden, de reeds bebouwde delen binnen het onderzoeksgebied liggen op hoger gelegen gronden dan de verharde delen. De geplande werken beogen geen significante wijzigingen aan de lokale topografie.

Figuur 3. Hoogteprofielen.

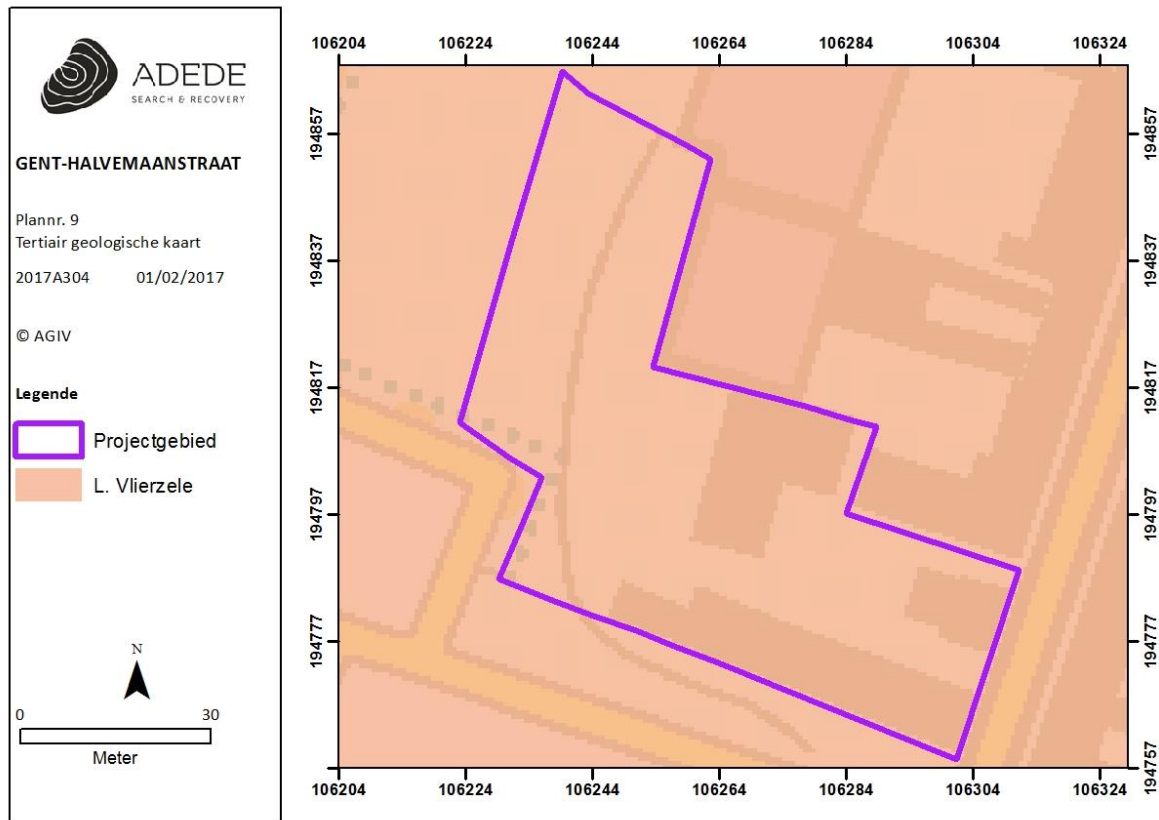
3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder het Quartair weer. De top van het tertiaire niveau van het plangebied bevindt zich tussen de 10 en 20 m onder TAW. Op de tertiair-geologische kaart ¹ ligt het plangebied in de zone met de aanduiding Formatie van Gentbrugge (Ge), Lid van Vlierzele (VI). De formatie maakt deel uit van de Ieper Groep, dagzoomt in Oost- en West-Vlaanderen en bereikt haar maximale dikte van 50 m in het noorden van België. De sedimenten, bestaande uit klei-, silt- en zandlagen werden afgezet in de zee die het noorden van België bedekte in het Ypresiaan (Vroeg-Eoceen). Tevens worden deze sedimenten gekenmerkt door zeldzame macrofossielen. De formatie omvat drie leden: aan de basis het Lid van Merelbeke (siltige klei en kleiig silt), gevolgd door het Lid van Pittem en Vlierzele. Laatstgenoemde leden zijn zeer moeilijk te onderscheiden. Beide worden gekenmerkt door glauconiethoudend, fijn tot middelmatig zand en silt waarbij de gelaagdheid (horizontaal en kruisgewijs) wordt verstoord door bioturbatie. De leden verschillen van mekaar in kleigehalte, het Lid van Pittem bestaat uit glauconiethoudende laagjes kleiig-siltig zeer fijn zand met kleiig-zandige grove silt. In de sedimenten werden getijdegeulen uitgeschuurd waardoor de dikte van de leden enorm kan variëren. Het Lid van Vlierzele en Pittem hebben een maximale dikte van respectievelijk 20 en 15 tot 20 m. Tevens komen er zandsteenbanken (gelithificeerd zand) voor, die in dunne pakketten uiteen kunnen vallen. Deze worden bij het lid van Pittem gekenmerkt door de plaatselijk aanwezigheid van grote hoeveelheden fossielafdrukken².

¹ <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

² Goossens M., 2012. *Studie van de diversiteit van de glauconiethoudende gesilicificeerde zandsteen uit het Onder- en Midden-Eoceen in de regio Fobecq-Gent*, Gent: Universiteit van Gent, Faculteit Wetenschappen, Opleiding Master in de Geologie.

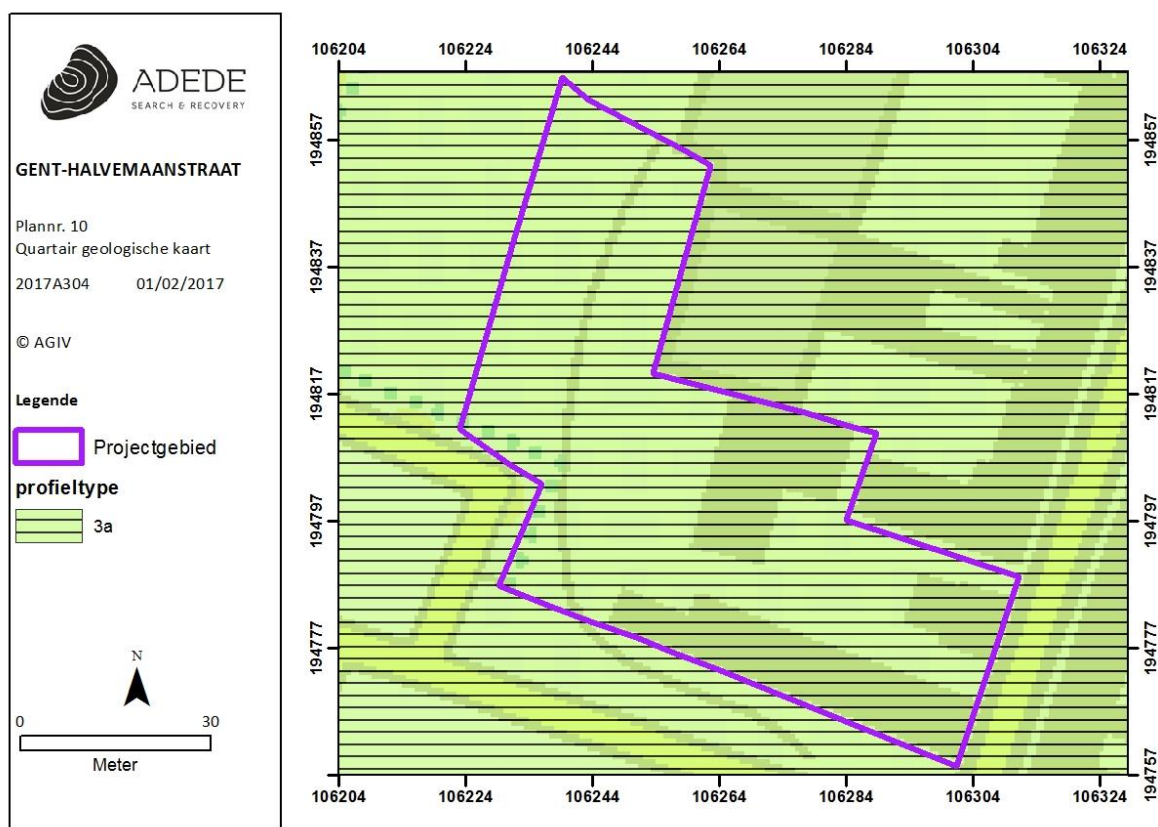
Figuur 4. Onderzoekgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

De Quartair-geologische profieltypekaart (1:200.000) geeft aan dat in het plangebied Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de pleistocene sequentie aanwezig zijn. De afzettingen in het studiegebied behoren tot type 3a. Het gaat om fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Deze sedimenten worden gevolgd door eolische afzettingen (zand tot silt) van het Laat-Pleistoceen, mogelijks Vroeg-Holocene en/of hellingsafzettingen van het Quartair. Meer bepaald om zand tot zandleem, te wijten aan de noordelijke ligging van het onderzoeksgebied binnen Vlaanderen. Tenslotte komen er nogmaals fluviatiele afzettingen, zowel organochemisch en perimarien voor van het Holocene en mogelijk Tardiglaciaal. Binnen een straal van 500 m bevinden zich de volgende nieuwe types: ten noordoosten 13a en 13, ten oosten 13 en 13b en ten zuiden 3. Voor een gedetailleerde uitleg van deze types wordt verwezen naar de website van DOV vlaanderen³.

³ <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Bogemand F., 2005. *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel in opdracht van Vlaamse Overheid Dienst Leefmilieu, Natuur en Energie.

Figuur 5. Onderzoekgebied op de quartair geologische kaart.

3.2.3 Bodem

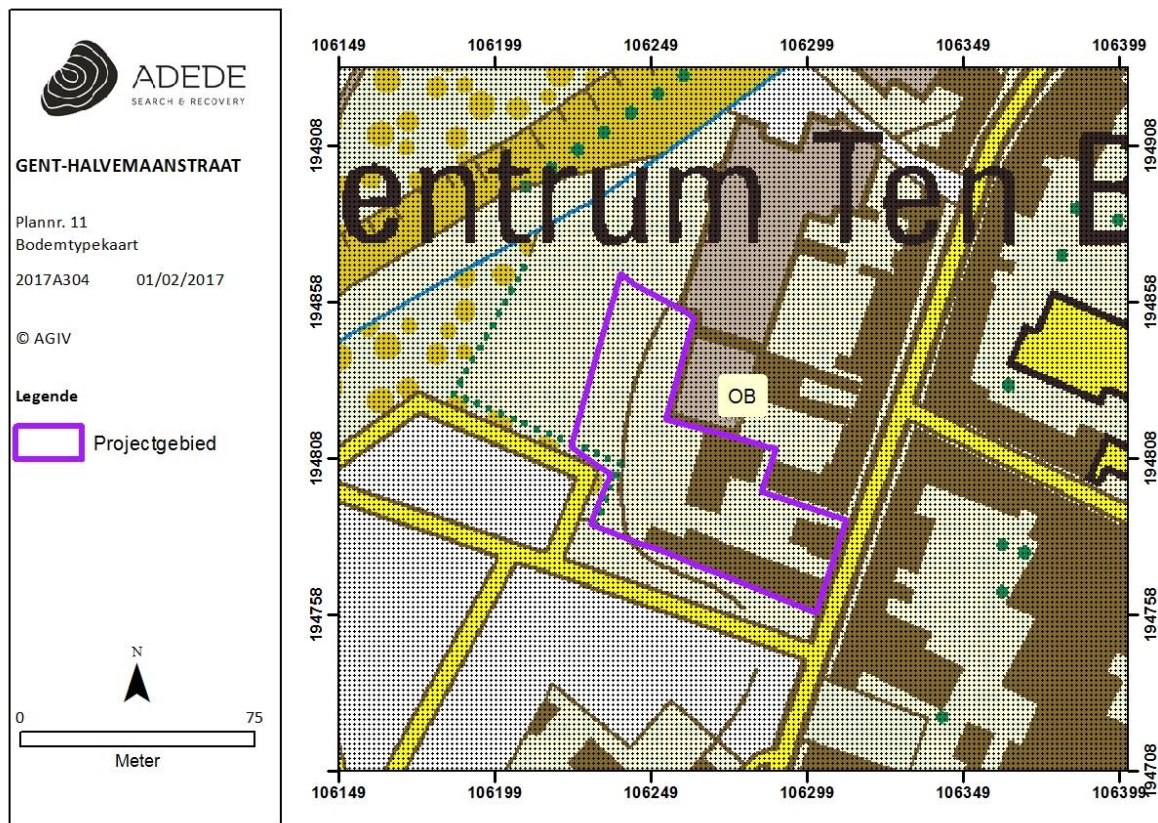
In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemkaart, bodemtypekaart, potentiële erosiekaart, erosiegevoeligheidskaart, het bodemgebruiksbestand, boringen en het gewestplan besproken.

3.2.3.1 Bodemkaart en bodemtypekaart

Het bodemtype van het onderzoekgebied behoort tot de bebouwde zone (OB), hier is dan ook geen verdere informatie aanwezig over de bodem.⁴ Binnen een straal van 500 m komen er geen andere bodemtypes voor.

⁴ Van Ranst E., Sys C., 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (1:20000)*, Gent: Laboratorium voor Bodemkunde.

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/bodemloketten.html#erosie>

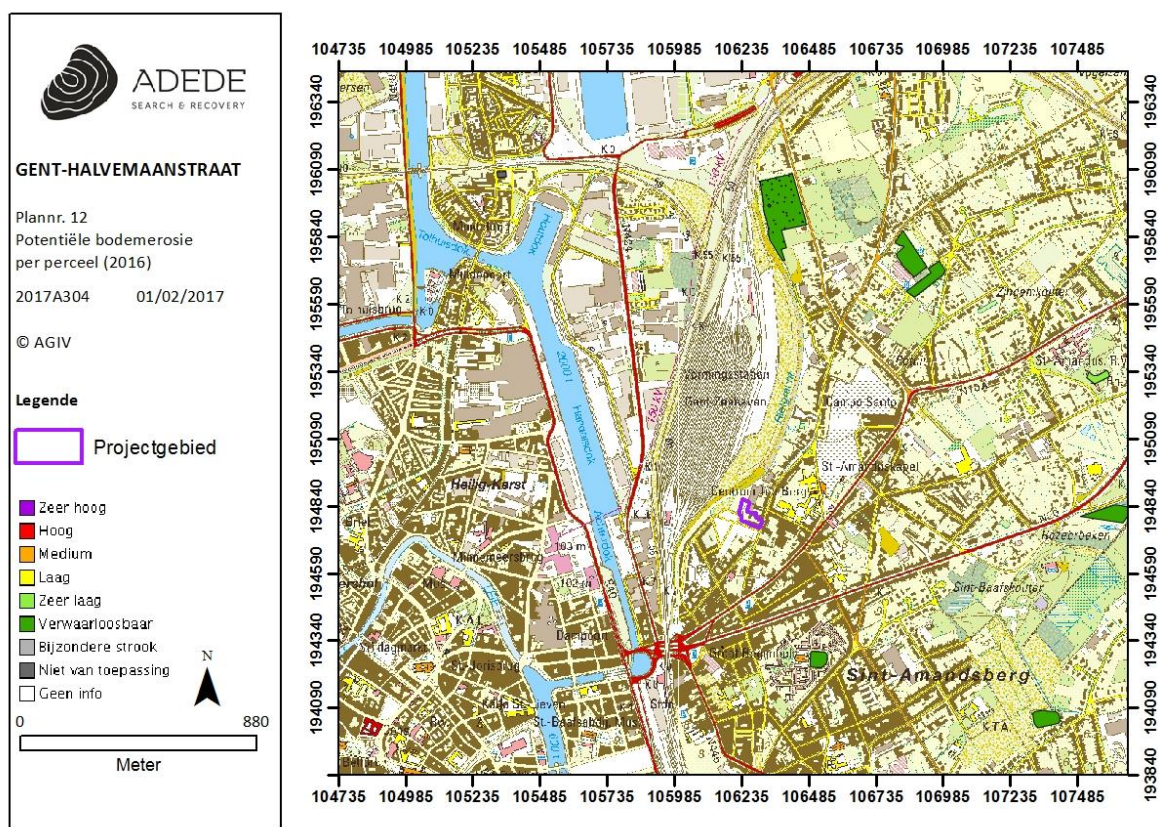

Figuur 6. Onderzoeksgebied op de bodemtypekaart.

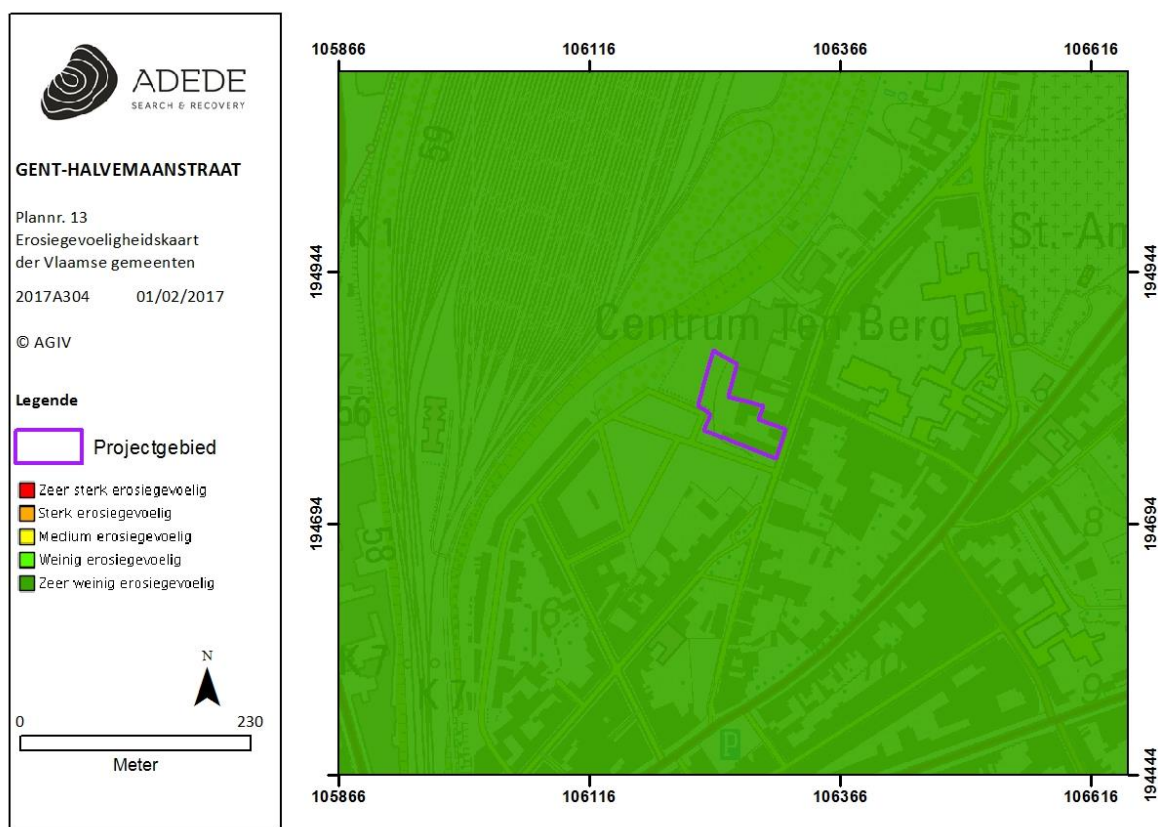
3.2.3.2 Potentiële bodemerosiekaart en erosiegevoeligheidskaart

Op de potentiële bodemerosiekaart zijn het plangebied en aanpalende percelen niet gekarteerd. Binnen een straal van 600 m, ligt er een gekarteerd perceel ten zuidzuidoosten van het oorspronkelijk plangebied met een verwaarloosbare potentiële erosie. Op de erosiegevoeligheidskaart van de Vlaamse gemeenten ligt het gebied in een zone die zeer weinig erosiegevoelig is, dit is ook waar te nemen in de omringende gebieden⁵.

⁵ <https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Figuur 7. Onderzoeksgebied op de potentiële bodemerrosiekaart per perceel (2016).

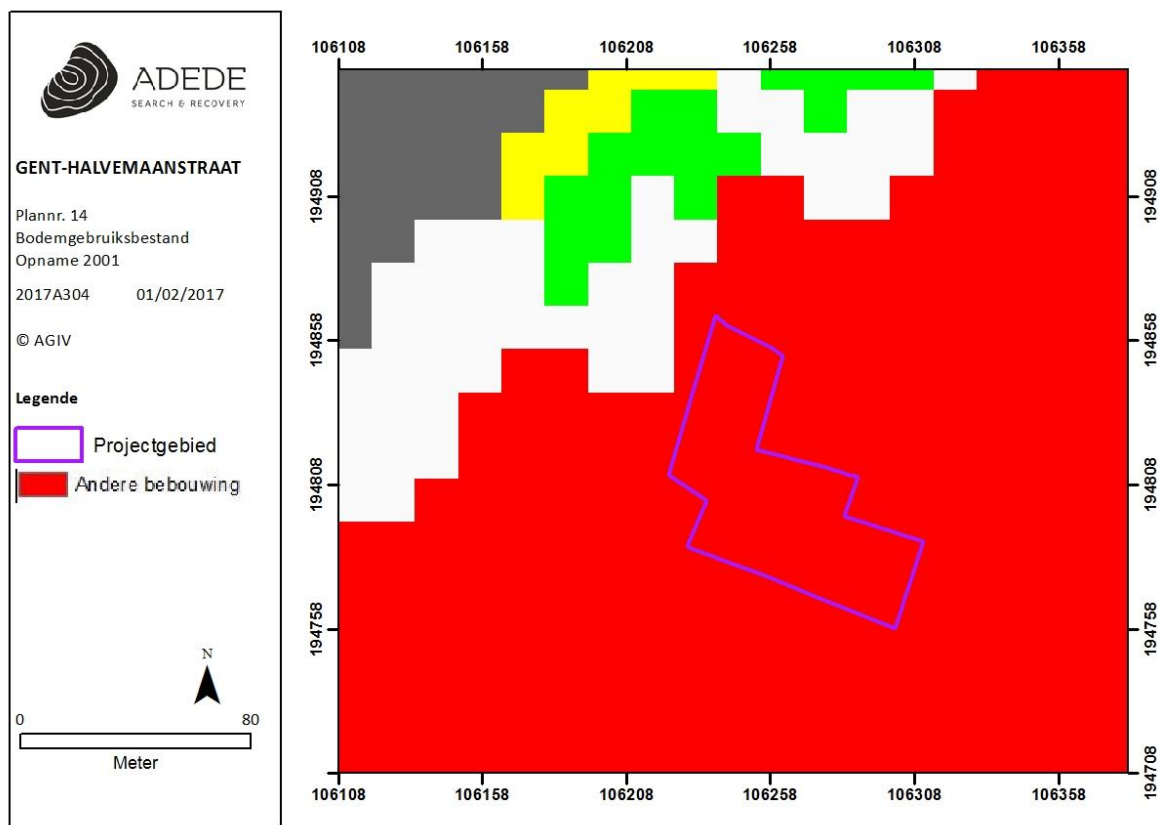

Figuur 8. Onderzoekgebied op de erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten.

3.2.3.3 Bodemgebruiksbestand 2001

Het bodemgebruiksbestand 2001 is zeer grootschalig, eigenlijk niet bruikbaar op perceel niveau en geeft bovendien een globale omschrijving van het bodemgebruik in het plangebied. Het onderzoekgebied wordt gebruikt als andere bebouwing (omschrijving: het grootste deel van het gebied wordt bedekt door structuren. Gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene oppervlakten en open bodem, (tussen 30 en 80% is verhard)).⁶

⁶ <http://www.geopunt.be/kaart>

Figuur 9. Onderzoeksg gebied op het bodemgebruiksbestand (opname 2001).

3.2.3.1 Boringen DOV

In de directe nabijheid van het onderzoeksg gebied zijn tot op heden nog geen boringen (diepte > 0 m) uitgevoerd die gedocumenteerd staan in Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV). In een straal van ca. 1000 m werden de onderstaande boringen geselecteerd⁷. Deze werden geselecteerd op basis van hun diepte, zodat zowel Quartair als Tertiair wordt weergegeven.

- Kb22d55w-B818: (ca. 780 m ten westen):
 - 0.00 - 20.00 m: Quartaire afzetting
 - 20.00 - 35.00 m: GeVI - Formatie van Gentbrugge, Lid van Vlierzele
 - 35.00 - 40.00 m: TtEg - Formatie van Tielt, Lid van Egem
- Kb22d55e-B71: (ca. 770 m ten noord-oost):
 - 0.00 - 14.00 m: Quartaire afzetting
 - 14.00 - 28.50 m: GeVI - Formatie van Gentbrugge, Lid van Vlierzele

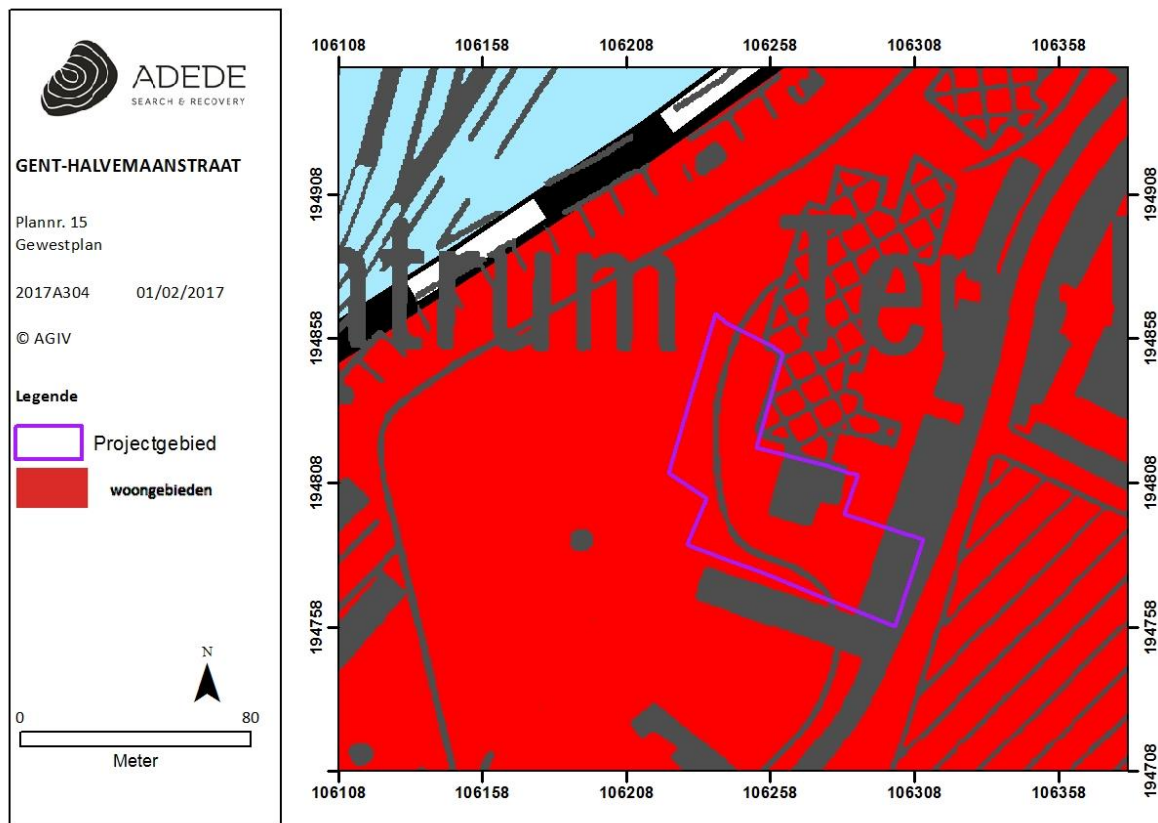
⁷ <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

- 28.50 - 38.00 m: GePi - Formatie van Gentbrugge, Lid van Pittem
- 38.00 - 48.00 m: TtEg - Formatie van Tielt, Lid van Egem
- Kb22d55e-B38: (ca. 840 m ten noord-oost):
 - 0.00 - 15.60 m: Quartaire afzetting
 - 15.60 - 35.00 m: GeVI tot GeMe - Formatie van Gentbrugge, Lid van Vlierzele tot Lid van Merelbeke
 - 35.00 - 46.00 m: TtEg - Formatie van Tielt, Lid van Egem
- Kb22d55e-B58: (ca. 935 m ten noord-oost):
 - 0.00 - 21.30 m: Quartaire afzetting
 - 21.30 - 56.00 m: GeVI - Formatie van Gentbrugge, Lid van Vlierzele
 - 56.00 - 56.00 m: TtEg - Formatie van Tielt, Lid van Egem

3.2.3.2 Gewestplan

Het Vlaamse gewestplan geeft de bestemming van het onderzoeksgebied cartografisch weer. De bestemming verwijst naar de algemene en aanvullende (bijzondere) stedenbouwkundige voorschriften zoals ze werden vastgelegd. Het onderzoeksgebied behoort tot het bestemmingstype woongebieden.⁸

⁸ <http://www.geopunt.be/kaart>

Figuur 10. Onderzoeksgebied op het gewestplan.

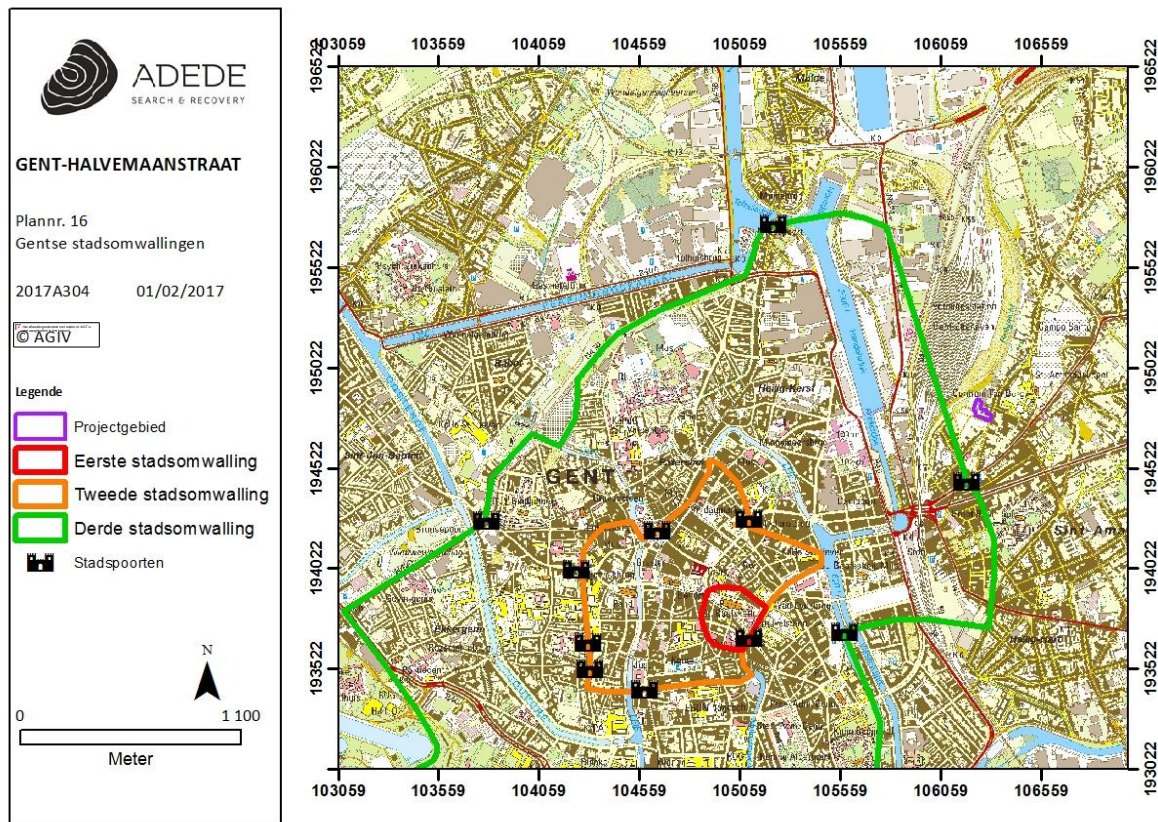
3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

Het onderzoeksgebied bevindt zich ongeveer 200m ten oosten van de derde Gentse stadsomwalling, langs de Halvemaanstraat te Sint-Amandsberg. In de late 10^e eeuw werd de eerste omwalling reeds overschreden en ontplooidde de oorspronkelijke handelsnederzetting zich in westelijke richting tot over de Leie. Deze uitbreiding was het gevolg van zowel economische als demografische groei. De onregelmatige vorm van de Gentse binnenstad (ook wel *De Kuip* genoemd) is een weerspiegeling van de grachtengordel van omstreeks 1100 waarbij delen van de Schelde en de Leie werden aangevuld met gegraven grachten. Langzamerhand verplaatsten de handels- en havenactiviteiten zich van de Schelde naar de Leie: de binnenhaven ontwikkelde zich aldus vanaf de 13de eeuw⁹. Tegen het einde

⁹ L. Charles & M.C. Laleman, *Het Gent Boek*, Gent, 2006, p. 51. & M.C. Laleman et al., *Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, nr. 68*, 2014, Gent, p. 167.

van de 14^e eeuw had de inmiddels derde Gentse stadsomwalling een omtrek bereikt van ongeveer 12,5 kilometer. Van het omwalde gebied van ca. 644 ha was slechts 200 ha bebouwd¹⁰.

Figuur 11. Situering van het projectgebied ca. 200m ten oosten van de derde stadsomwalling.

Gedurende de 13^e eeuw, tijdens relatief vredige tijden, was het voornamelijk de gunstige ligging van Gent aan Vlaanderens twee belangrijkste rivieren die voor de ontwikkeling van de binnenhaven zorgde en bijgevolg voor de ontwikkeling van Gent tot middeleeuwse grootstad. Hoewel Gent zich in het binnenland bevindt, heeft de stad nooit opgehouden deze gunstige natuurlijke waterverbindingen verder te benutten. Aansluiting met het internationale zeevaartverkeer werd bewerkstelligd door, naar gelang de economische en politieke eisen, kanalen te graven in verschillende richtingen. Zo werd bijvoorbeeld reeds in het midden van de 13de eeuw de Lieve uitgegraven om een verbinding te creëren met Brugge en Damme¹¹. Dankzij het valoriseren van deze waterwegen en de aansluiting die werd gevonden met het internationale zeevaartverkeer bleef de stad groeien. Langzamerhand werden de onbebouwde zones in het stadscentrum opgevuld. Toch waren pas aan het einde van de 15^e eeuw en het begin van de 16^e eeuw aanpassingen aan de omwalling nodig. Herhaaldelijke aanvallen en oorlogen

¹⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

¹¹ J. Decavele, *De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie, Gent, 2010*, pp. 1-2.

hadden een versterkte stadsomwalling tot gevolg. De meest ingrijpende wijzigingen vonden plaats in 1539-1540 wanneer de stad gedeeltelijk ontmanteld werd, de binnenpoorten afgeschaft werden en een dwangburcht werd opgericht. Dit bastion werd al snel terug verlaten en gedeeltelijk ontmanteld maar de dringende noodzaak voor een aaneensluitende stadsversterking met dammen, vesten en bastions bestand tegen de nieuwe krijgsmiddelen, bleef bestaan¹².

Dit bastion, later gekend als het Spanjaardenkasteel, werd opgericht op de gronden van de vroegere Sint-Baafsabdij en het bijhorende dorp. Ook de Hospitaalpoort werd afgebroken ten behoeve van het nieuwe bastion. Deze poort vormde de aanzet voor de heerweg van Gent naar Antwerpen en was één van de twee toegangspoorten tot het Sint-Baafsdorp. Het Sint-Baafsdorp en de bijhorende abdij werden waarschijnlijk gesticht door de zendeling Amandus die er een kapel oprichtte die later uitgroeide tot abdij. Amandus en zijn volgelingen kochten er gronden, zowel binnen als buiten de contouren van het oude Sint-Baafsdorp¹³. Zoals reeds eerder aangegeven ligt het onderzoeksgebied ongeveer 200m ten oosten van de stadsomwalling, meer bepaald ca. 330m ten noordoosten van de oude Hospitaalpoort in het huidige Sint-Amandsberg. Deze plaatsnaam wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde uit 1469. Deze wijk ontleende haar naam aan de heuvelachtige ligging en aan de heilige Amandus. Haar oorsprong is evenwel onduidelijk. Er moet vanuit gegaan worden dat het zeker tot in de 10de eeuw om sterk bebost gebied ging ten oosten van Gent. De namen van de grote pachthoeven en velden in het gebied wijzen er echter op dat er vervolgens snel aan landbouw werd gedaan¹⁴.

¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

¹³ A; Capiteyn, µL. Charles & M.C. Laleman, *Historische Atlas van Gent: Een visie op verleden en toekomst*, 2007, Amsterdam, pp. 10-11 & pp. 28-29. & <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/103213>

¹⁴ F. De Potter, J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, reeks I, deel 6, 1864-1870, Gent*, pp. 4-5. & *Stadsarcheologie Gent, Uitbreiding cluster Salviastraat-Bromeliastraat-Oscar De Reusestraat met de Rozebroekstraat en Rozebroekslag*, 2016, Gent, p. 12.

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 *Panoramisch zicht op Gent (1534)*

In 2011 nam het STAM het initiatief om een onderzoek op te starten naar dit unieke geschilderde stadsbeeld. Zowel niet-destructieve natuurwetenschappelijke analyses, historische bronnen, iconografische beeldweergave en recent wetenschappelijk onderzoek werden gecombineerd. De resultaten bevestigden dat het om een uitzonderlijke stadskaart gaat, in tegenstelling tot een 19de - eeuwse kopie zoals vaak werd gesuggereerd. Het schilderwerk geeft een zeer tijdgebonden en uniek beeld weer uit een scharnierperiode van de Gentse geschiedenis¹⁵. Het *Panoramisch Gezicht op Gent 1534* is één van de oudste geschilderde stadsgezichten op Gent en geeft een topografisch beeld van het laatmiddeleeuwse Gent, kort voor de Sint-Baafsabdij plaats diende te maken voor het Nieuw Kasteel van Keizer Karel V¹⁶. Het is tevens de oudst bewaarde bron waarop de stad voor het eerst ‘volledig’ in beeld werd gebracht¹⁷. Onderwerp van het *Panoramisch Gezicht* is de stad Gent zoals ze zich voordeed voor de grote transformaties van het midden en de tweede helft van de 16de eeuw¹⁸.

GENT - HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 17

Panoramisch Zicht op Gent, 1534.

12/10/2016

2016H124

©STAM Gent¹⁹

Figuur 12. Detail van het Panoramisch zicht op Gent (1534) met rechtsonder de Hospitaalpoort.

¹⁵ M.C. Laleman et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 166.

¹⁶ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, *Historische atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Amsterdam, 2007, p. 24.

¹⁷ M.C. Laleman et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 170.

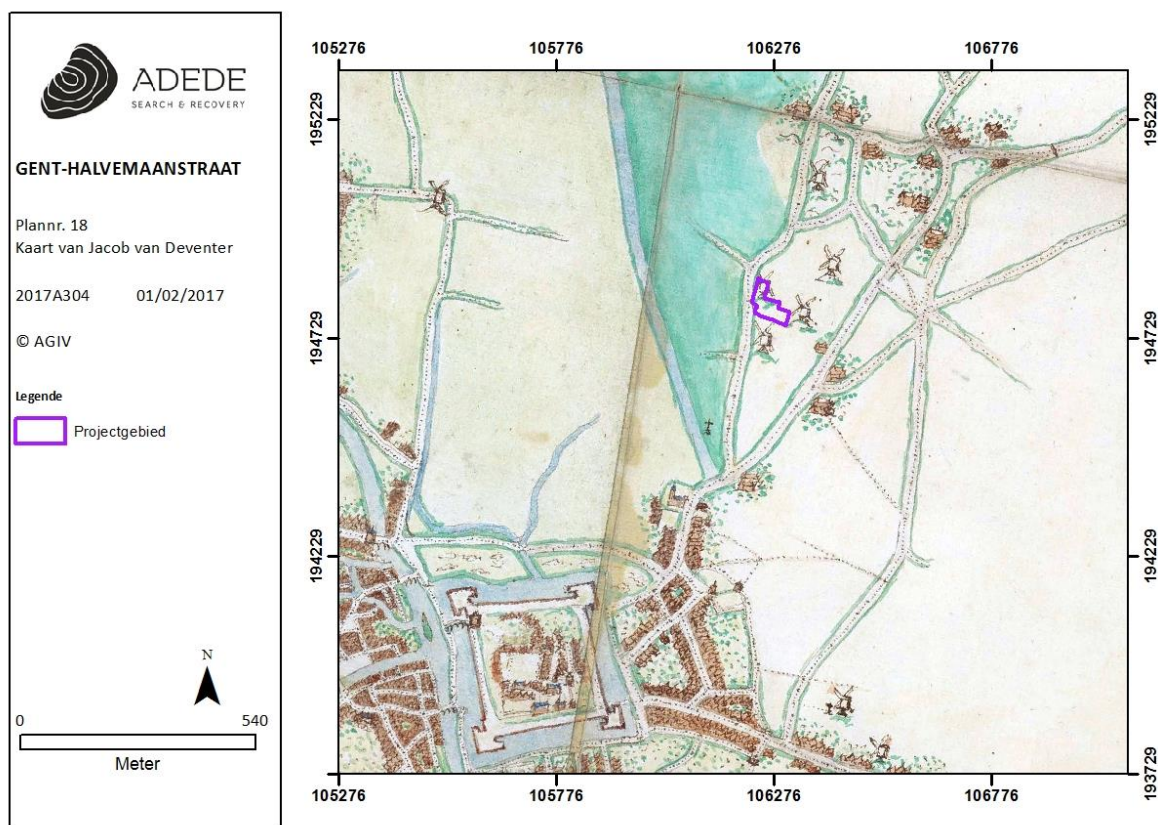
¹⁸ M.C. Laleman et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent*, nr. 68, 2014, Gent, p. 168.

¹⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Hires_1534_STAM_GENT.jpg

Op bovenstaand fragment van het Panoramisch zicht op Gent staat de vermoedelijke locatie van het onderzoeksgebied in het paars aangegeven. Het gebied is duidelijk heuvelachtig en er staan enkele molens afgebeeld. Er wordt hier dan ook aangenomen dat het gebied waar het onderzoeksgebied gesitueerd is een aantal molens huisvestte.

3.3.2.2 Kaart van Jacob Van Deventer (1559)

Jacob van Deventer kan de eerste wetenschappelijke cartograaf van de Nederlanden worden genoemd: hij is de eerste die niet langer de nadruk legt op het picturale karakter van een kaart, maar zich gaat focussen om het werkelijke aanzien van de stad getrouw weer te geven. Gelet op het militaire doel van deze kaarten worden het verloop van het wegennet en de verhoudingen tussen de bouwblokken minutieus aangehouden. Het is wachten tot het einde van de 18de eeuw voor vergelijkbare topografisch nauwkeurige kaarten²⁰.

Figuur 13. Onderzoeksgebied op de kaart van Jacob van Deventer.

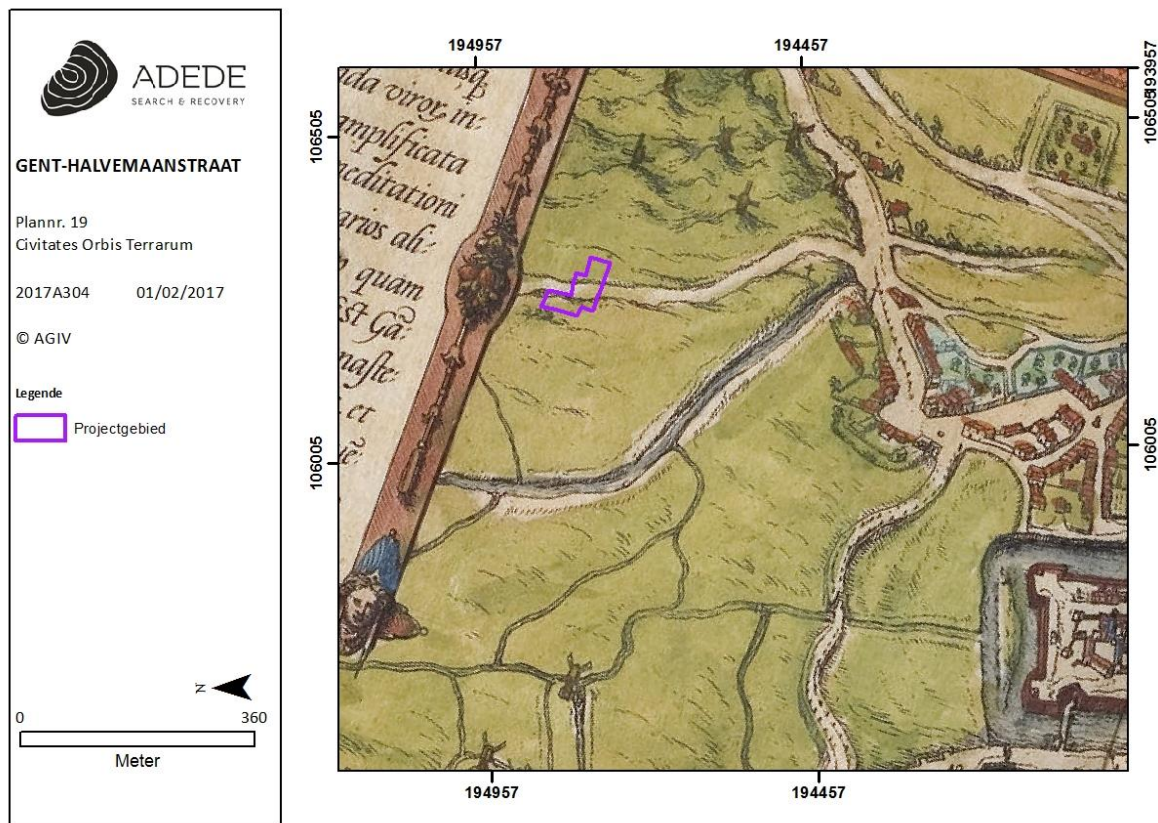
²⁰ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, Historische atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst, Amsterdam, 2007, p. 26-27.

Bovenstaand fragment van de kaart van Jacob van Deventer bevestigt het vermoeden van op het Panoramisch zicht van Gent dat het onderzoeksgebied gelegen is in een zone die enkele molens huisvest. De kaart plaatst één van de molens binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Dit is echter geen bewijs voor een werkelijke aanwezigheid van een molen gezien hier hoogstwaarschijnlijk een aantal molens werden afgebeeld binnen deze zone om aan te geven dat hier een aantal molens stonden, in dit geval staan vier molens afgebeeld maar in realiteit ging het vermoedelijk dus om meer molens. Een exact aantal is niet gekend.

3.3.2.3 *Civitates Orbis Terrarum (1572)*

Deze atlas van grote steden werd uitgegeven door Georg Brand en de kaarten erin werden grotendeels gegraveerd door Franz Hogenberg. Het eerste volume van de *Civitates Orbis Terrarum* werd gepubliceerd in 1572; het zesde, en laatste in 1617. Het bevatte uiteindelijk 546 kaarten en stadsgezichten van over de hele wereld. De atlas was ontworpen om makkelijker toegankelijk te zijn voor het grote publiek. De plannen werden telkens vergezeld van Brauns interpretatie van de stadsgeschiedenis en lokale handel en werden vaak gezien en gebruikt als een compendium voor reizigers²¹.

²¹ http://historic-cities.huji.ac.il/mapmakers/braun_hogenberg.html

Figuur 14. Onderzoeksgebied op een kaart uit de Civitates Orbis Terrarum.

Bovenstaand fragment uit de Civitates Orbis Terrarum geeft, wegens lichte verschuiving ten gevolge van het georefereren, het onderzoeksgebied aan net buiten de zone met molens, ter hoogte van een weg. Deze weg was ook reeds zichtbaar op de kaart van Deventer en scheidt de zone van molens af van een meersgebied. De molens staan hier allemaal afgebeeld op verhogingen en een duidelijk heuvelachtig landschap is hier zichtbaar, mogelijk gaf deze eigenschap mede de naam aan het huidige Sint-Amandsberg.

3.3.2.4 Kaart van Guiccardini (1581) & Kaart van Saur (1595)

GENT - TICHELREI

Plannr. 20

kaart van Guiccardini (1581)

02/02/2017

2017A304

Figuur 15. Stadsgezicht van Guiccardini.

GENT - HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 21

Kaart van Saur (1595).

02/02/2017

2017A304

Figuur 16. Stadsgezicht van Saur.

Op beide bovenstaande fragmenten van laat 16de-eeuwse kaarten kan het onderzoeksgebied gesitueerd worden binnen een gebied met molens. Hier worden weer een willekeurig aantal molens

afgebeeld, al dan niet op een verhoging in het landschap. Ook het wegtraject is weer zichtbaar. Rondom het gebied met molens zijn meersen zichtbaar.

3.3.2.5 Kaart van Horenbault (1619)

De kaart die Jacob Horenbault, beëdigd landmeter, in 1619 vervaardigde is één van de belangrijkste stadsgezichten van Gent. De opdracht luidde om een figuratieve kaart van Gent te maken waarop het territorium met de stedelijke jurisdictie zeer duidelijk omschreven stond, waarschijnlijk naar aanleiding van betwistingen over begrenzingen van onder andere percelen. Daardoor worden waterlopen, wegen, bebouwing, groen, akkers en weilanden tot op perceelsniveau weergegeven. De eerstvolgende keer dat een kaart met zoveel detail getekend wordt, is 150 jaar later wanneer Ferraris zijn bekende kaart met militaire doeleinden tekent²².

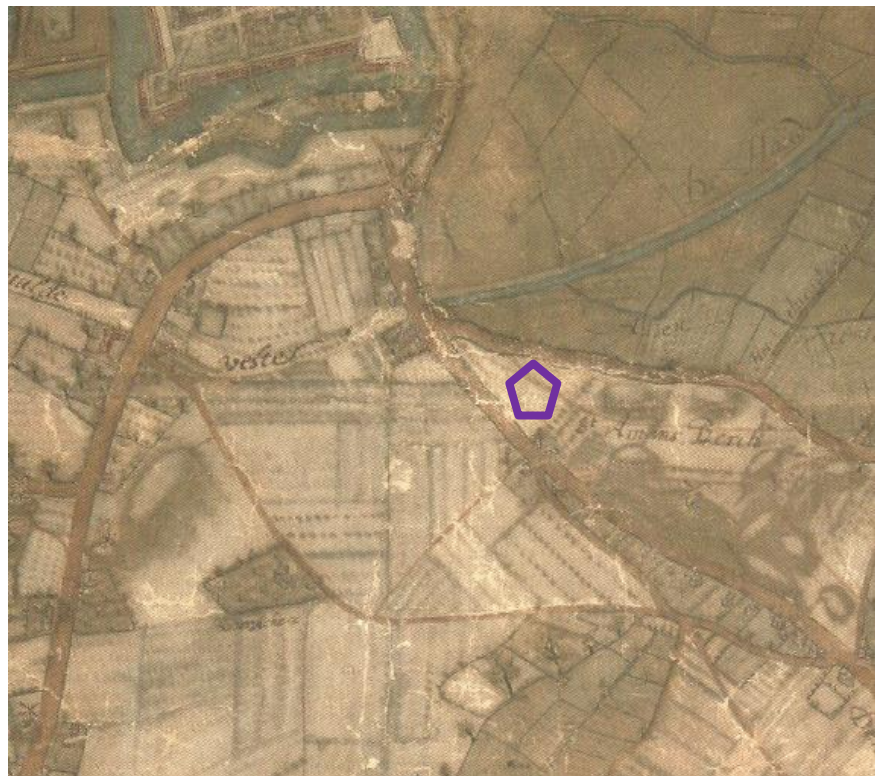
GENT - HALVEMAANSTRAAT

Plannr. 22

Kaart van Horenbault, 1619.

02/02/2017

2017A304

Figuur 17. Detail van de kaart van Horenbault

Op bovenstaand fragment kon de vermoedelijke locatie van het onderzoeksgebied bepaald worden op basis van het wegtraject dat ook op voorgaande kaarten duidelijk zichtbaar was. De molens staan niet meer aangegeven, hier is voornamelijk sprake van meersgebieden en ter hoogte van het

²² L. Charles, M.C. Laleman, D. Lievois & P. Steurbaut, Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619), Gent, 2008.

onderzoeksgebied landbouwgronden. Op de kaart staat tevens St. Amans Berch aangegeven, het latere Sint-Amandsberg.

3.3.2.6 Plan de Gand (1678)

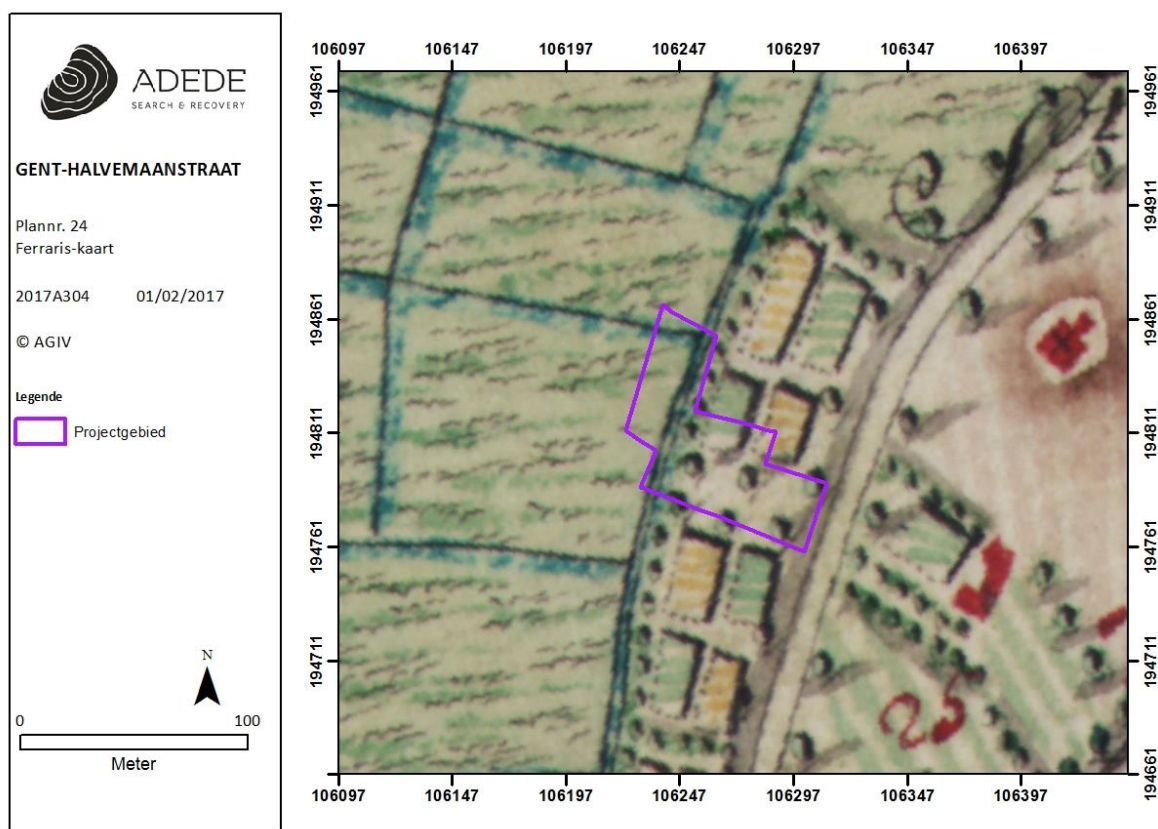

Figuur 18. Onderzoeksgebied op Plan De Gand.

Op bovenstaand fragment van het Plan de Gand uit 1678 staat het onderzoeksgebied aangegeven binnen het gebied "Inondation des eaux de la Lis formées par les écluses" of vrij vertaald: overstromingsgebied van de Leie gecontroleerd door sluizen. Door een verschuiving ten gevolge van het georefereren ligt het onderzoeksgebied hier eigenlijk te ver naar het westen. In werkelijkheid lag het onderzoeksgebied op de rand van dit inundatiegebied maar binnen gronden die hier staan aangegeven als landbouwgebied. De molens zijn uit hier uit het landschap verdwenen en er is nog geen andere bebouwing in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied zichtbaar.

3.3.2.7 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst. Dit alles gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814). Het resultaat was een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het *Kriegsarchiv* te Wenen²³.

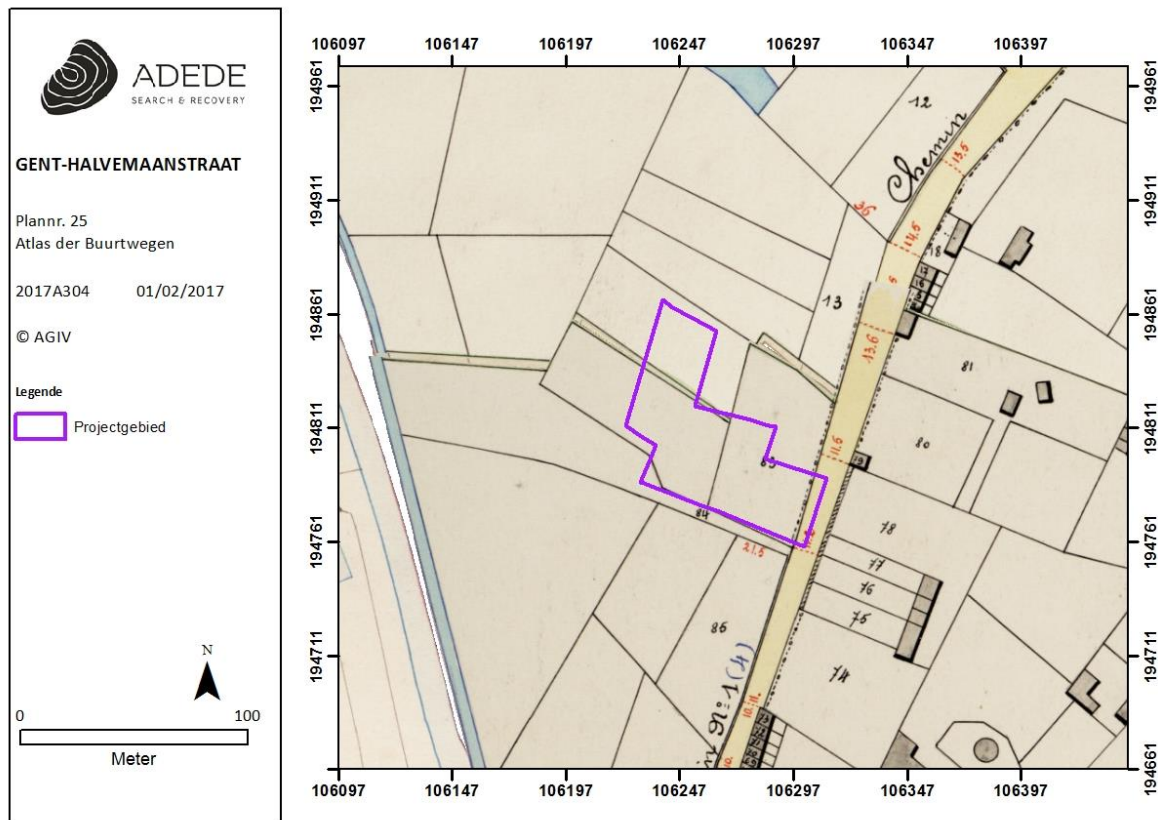
Figuur 19. Onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris.

Op het fragment van de Ferrariskaart staat het onderzoeksgebied nog steeds afgebeeld op de rand van het overstromingsgebied, nu voorzien van verschillende irrigatiekanaaltjes. Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich enkele gronden in functie van landbouw. Aan de overzijde van de straat begint langzaam aan bebouwing op te komen.

²³ http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

3.3.2.8 Atlas der Buurtwegen (1841)

Op onderstaand fragment van de Atlas der Buurtwegen staat het onderzoeksgebied nog steeds aangegeven binnen onbebouwd gebied. Aan de overzijde van de straat neemt de bebouwing gestaag toe. De gronden binnen het onderzoeksgebied hebben niet echt een functie meegekregen, vermoedelijk gaat het hier nog steeds op landbouwgrond.

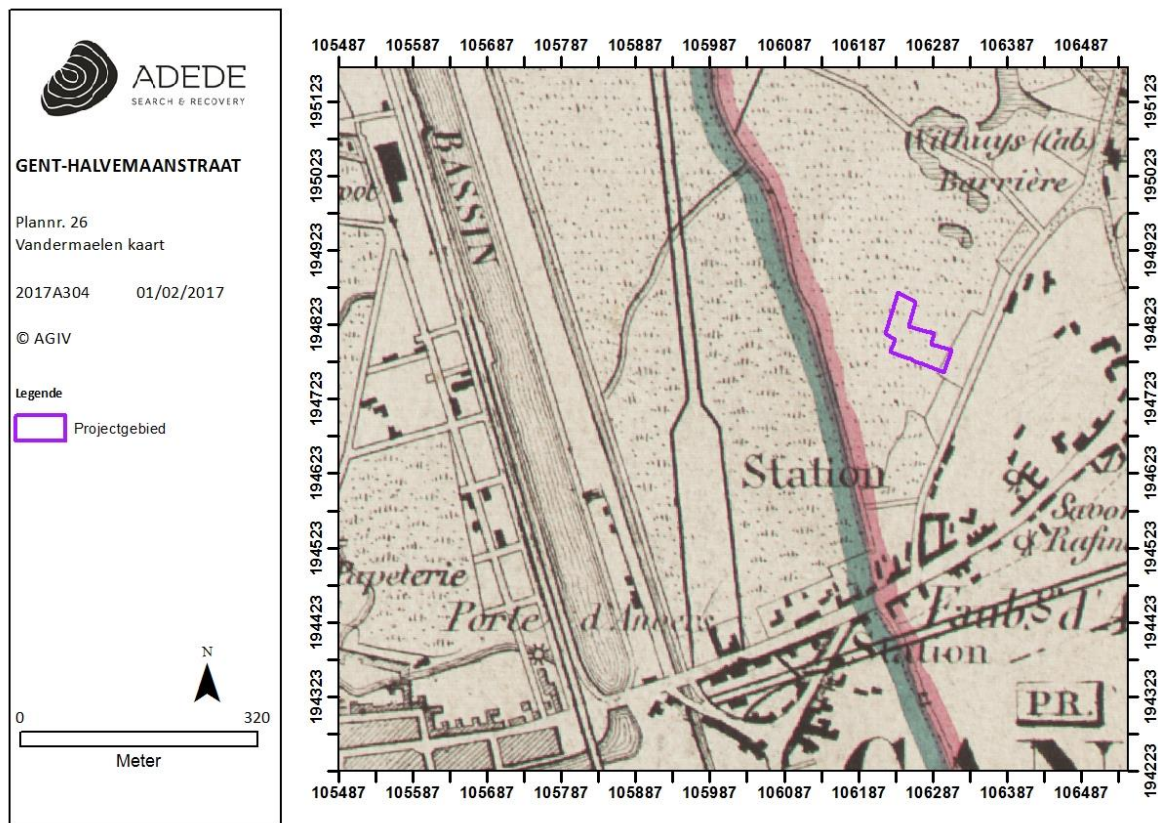

Figuur 20. Onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen

3.3.2.9 Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854)

Philippe Vandermaelen (1795-1869) is de stichter van het “Établissement géographique de Bruxelles”. Hij publiceerde de eerste uitgave van een topografische kaart van België op metrische schaal. Voordien waren schalen grafisch, of werden ze uitgedrukt in plaatselijke maten (el, vadem, mijl, ...).

Hij werkte samen met Paul Gérard, die na het vertrek van de Hollanders in 1830, in het bezit gebleven was van de punten van tweede en derde orde van de triangulatie van Erzey. Hij maakte verschillende kaarten van België op basis van dit geodetische net en volgens de gewijzigde projectie van Flamsteed.

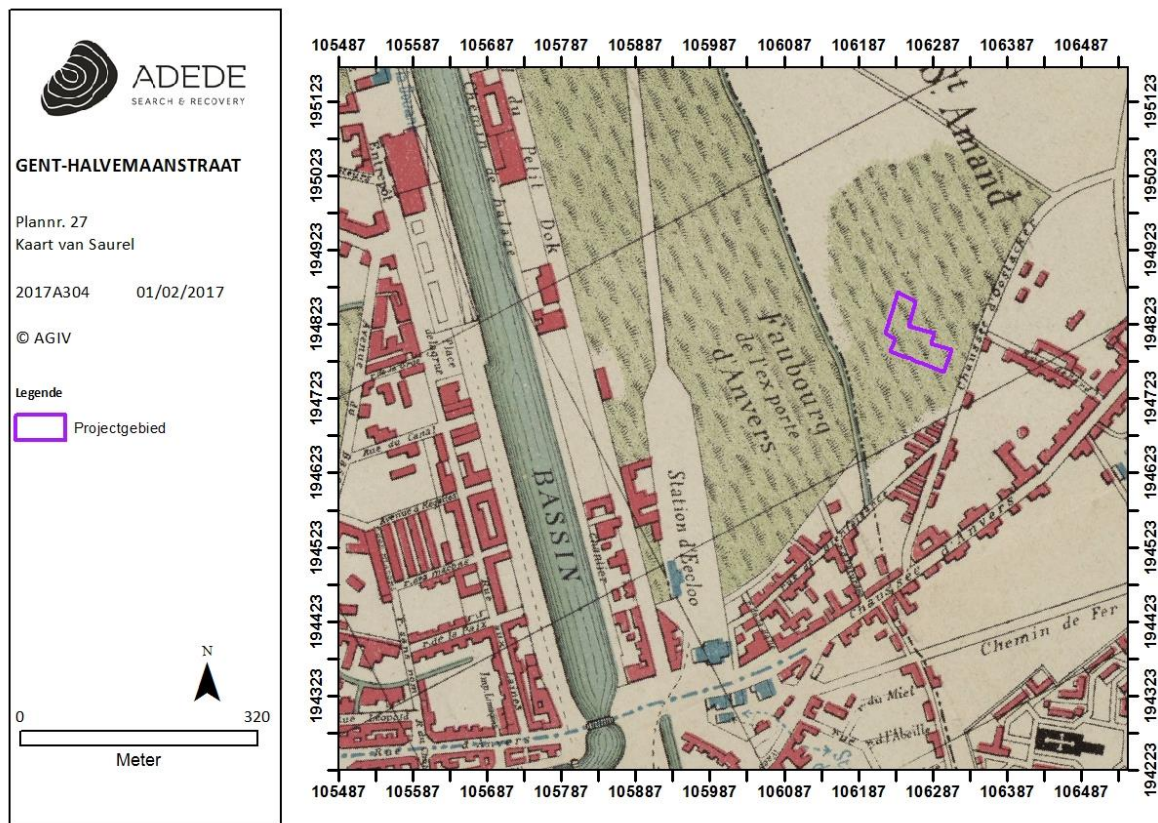

Figuur 21. Onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen.

Op het fragment van de topografische kaart van Vandermaelen staat het onderzoeksgebied aangegeven in meersen. Een lichte verschuiving van het onderzoeksgebied ten gevolge van het georefereren is merkbaar. Het onderzoeksgebied dient licht naar het oosten verschoven te worden tot tegen de straat, op die manier komt een deel van het onderzoeksgebied terug binnen gronden zonder duidelijke functie te liggen, vermoedelijk gaat het hier om gronden die in gebruik zijn in functie van landbouw. Binnen het onderzoeksgebied is nog steeds geen sprake van bebouwing, in de omgeving blijft de bebouwing wel toenemen.

3.3.2.10 Kaart van Saurel (1878)

Ook op de kaart van Saurel ligt het onderzoeksgebied in meersen die benoemd staan als “Faubourg de l’exporte d’Anvers” of “Voorstad van export naar Antwerpen”. De Halvemaanstraat staat hier aangegeven als Chaussée d’Oostacker. De landbouwgronden tussen de meersen en de straat zijn hier verdwenen. In de omgeving van het onderzoeksgebied blijft de bebouwing toenemen, binnen het onderzoek is nog steeds geen sprake van enige vorm van bebouwing.

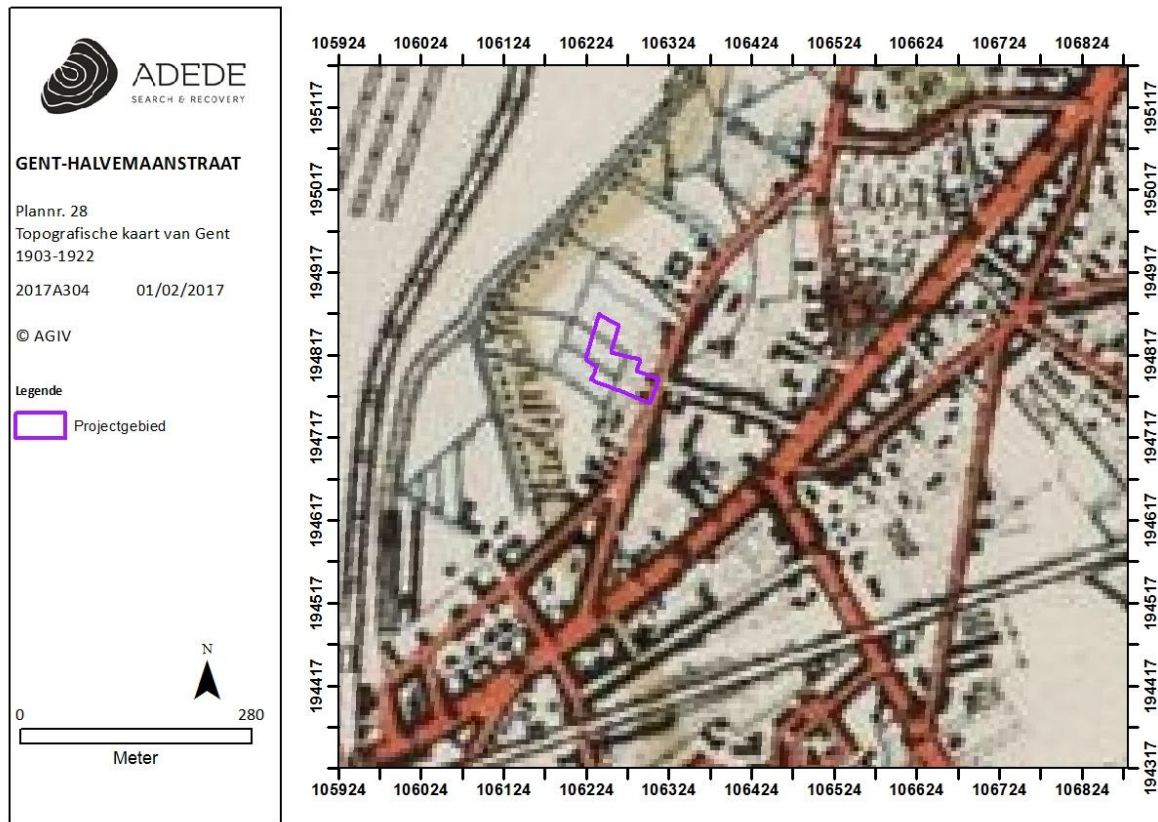

Figuur 22. Onderzoeksgebied op de kaart van Saurel.

3.3.2.11 Topografische kaart van Gent (1903-1922)

Op onderstaand fragment van een topografische kaart van Gent uit de periode 1903 tot 1922 is duidelijk te zien dat de bebouwing in de omgeving van het onderzoeksgebied nog steeds gestaag groeit. Er is nu ook voor het eerst sprake van bebouwing binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Het gaat hier om twee kleine gebouwen in het oostelijk deel van het onderzoeksgebied. De meersen hebben plaatsgemaakt voor een uitbreiding van het station van Gent-

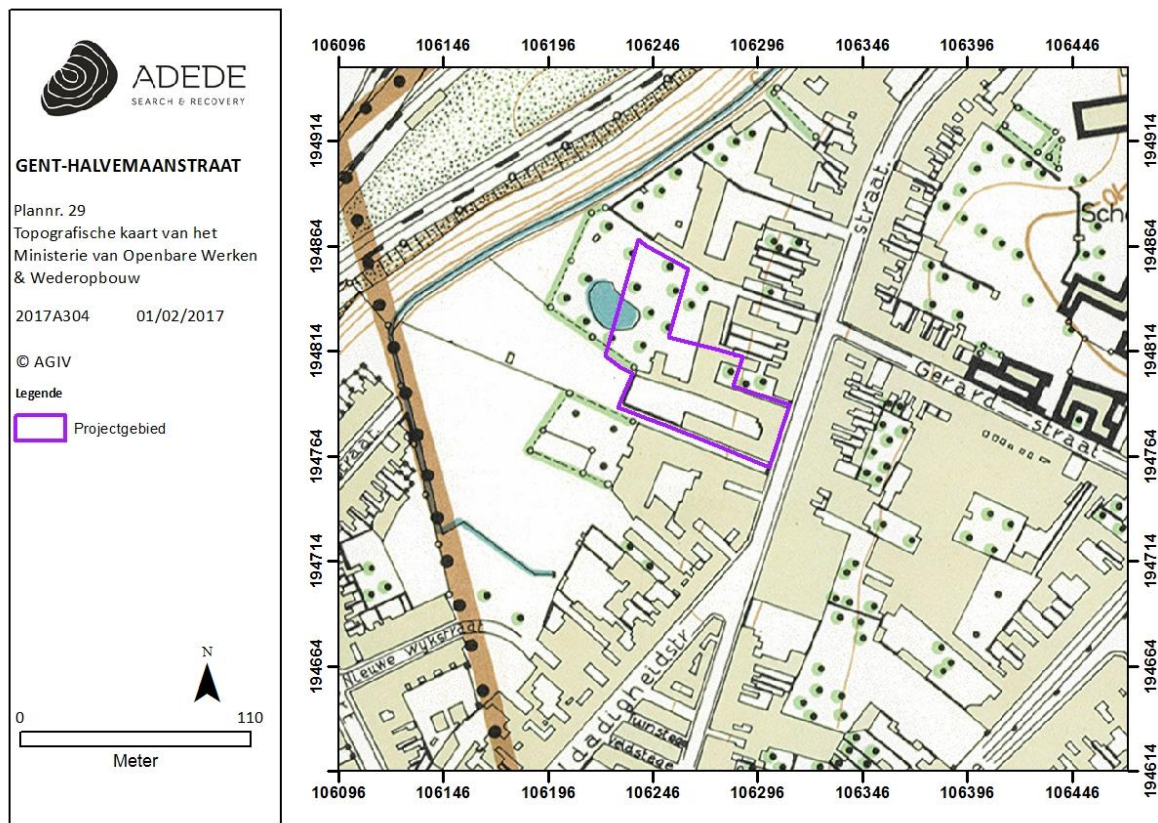
Dampoort en er staan weer een deel landbouwgronden aangegeven tussen (en in het westelijk deel van) het onderzoeksgebied en de nieuwe spoorwegen.

Figuur 23. Onderzoekgebied op topografische kaart van Gent uit 1903-1922.

3.3.2.12 Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken & Wederopbouw (1950)

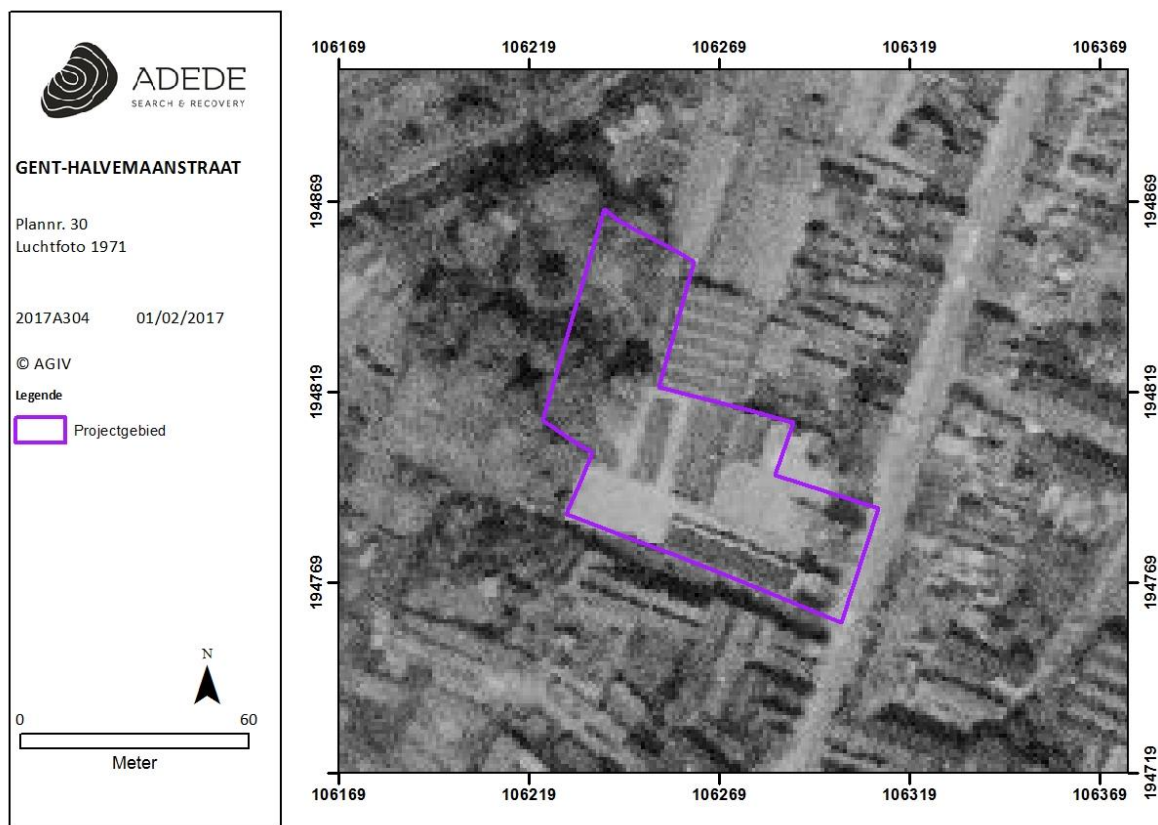
Onderstaande topografische kaart geeft een duidelijke uitbreiding van bebouwing aan zowel binnen als in de omgeving van het onderzoeksgebied. De twee gebouwen in het oosten van het onderzoeksgebied zijn hier vervangen en/of verbouwd tot één enkel gebouw in een U-vorm met aftakkingen in het oostelijke en centrale deel van het onderzoeksgebied. Het noordwestelijke deel van het onderzoeksgebied vertoont een deel van een waterpartij en enkele bomen.

Figuur 24. Onderzoekgebied op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken & Wederopbouw.

3.3.2.13 Luchtfoto uit 1971

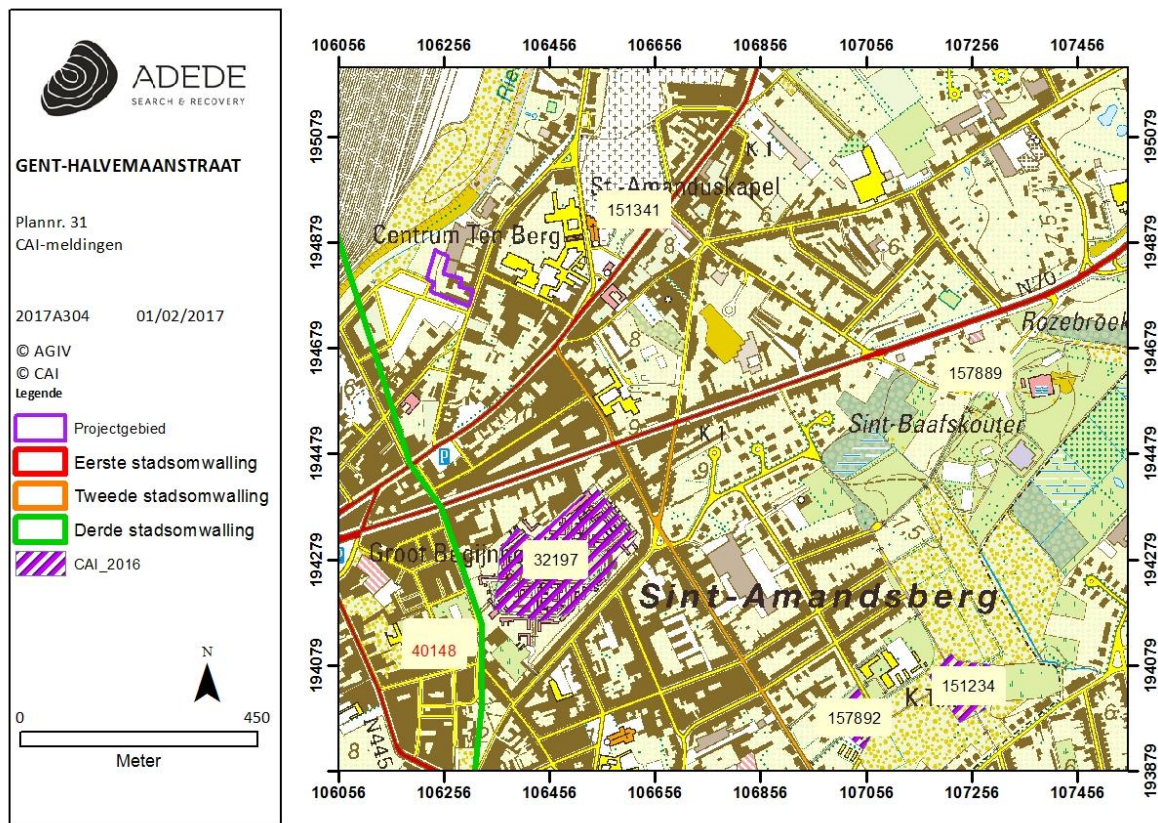
De luchtfoto uit 1971 geeft reeds de huidige situatie van het onderzoekgebied weer. Het U-vormige gebouw is hier in het centrale deel van het onderzoekgebied afgebroken en vervangen door het huidige parochiaal centrum. Ook centraal in de U-vorm is het gebouw mogelijk herbouwd en is een overbouwde doorgang gecreëerd naar het binnenplein. Er zijn reeds een aantal verhardingen aangebracht en het noordwestelijke deel van het onderzoekgebied is nog steeds voorzien van enkele bomen.

Figuur 25. Onderzoeksgebied op Luchtfoto uit 1971.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied is nog geen eerder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. De Centraal Archeologische Inventaris (CAI) geeft echter wel enkele voorgaande onderzoeken in de omgeving van het onderzoeksgebied aan. Deze worden hier kort besproken. Gezien de historische ligging van het onderzoeksgebied in landelijk gebied en meersen, buiten de stedelijke context van Gent worden de meldingen binnen de oude stadsomwallingen hier niet besproken.

Figuur 26. CAI-meldingen ten opzichte van het onderzoeksgebied.

3.4.1 CAI Locatie 151341²⁴

Op deze locatie, binnen de begraafplaats Campo Santo, werden tijdens opgravingen in 2008 de restanten van twee bakstenen trapconstructies en de funderingen van een kapel blootgelegd. De kapel werd gebouwd in 1720-1721 en bestaat vandaag de dag nog steeds. Op de topografische kaart staat deze kapel ook benoemd (zie plannr. 31).

3.4.2 CAI Locatie 32197²⁵

Ter hoogte van het Groot Begijnhof werd hier een zone afgebakend met Romeinse bewoningssporen. Deze zone werd beschermd maar verder is hier geen informatie over beschikbaar. De naastliggende meldingen binnen de stadsomwallingen omvatten sporen van een 18de-eeuws kerkhof voor de toenmalige omliggende parochies, toen was het kerkhof reeds buiten de stad gelegen. Er zijn geen

²⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/151341>

²⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/32197> & http://www.grootbegijnhof.be/erfgoed_nl.html

sporen van Romeinse inhumaties of crematies teruggevonden op deze locaties. Op deze locatie bevindt zich ook het Groot Begijnhof van Gent, een unieke gesloten stedelijke wooneenheid die werd gebouwd tussen 1873 en 1874. De stijl is geïnspireerd op de Vlaamse gotische stijl van de 15de eeuw en combineert twee klassieke types begijnhoven: een pleinbegijnhof met centrale ruimte met gras, omgeven door bomen en in het midden de kerk en stads- of straten begijnhof met straten die de middeleeuwse stadsaanleg volgen: een schaakbordpatroon typisch voor nieuwe, in één keer aangelegde steden.

3.4.3 CAI Locatie 157892²⁶

Op deze locatie, mogelijks zou het ook om het terrein aan de overkant van de straat kunnen gaan, werden tijdens een mechanische prospectie in 1981 een aantal grondsporen en archeologische objecten aan het licht gebracht. De sporen omvatten bewoningssporen in de vorm van enkele 17de-eeuwse kuilen en landbouwsporen in de vorm van laatmiddeleeuwse ploegsporen. De archeologische objecten omvatten een fragment van een gepolijste bijl uit het neolithicum en schervenmateriaal te dateren van voor-Romeins of Romeins over Merovingisch tot de late middeleeuwen. Het leeuwendeel van de scherven kon worden gedateerd in de 15de/16de eeuw.

3.4.4 CAI Locatie 151234²⁷

Bij enkele percelen met de naam *Den Duyven steert* is op de kaart van Horenbault uit 1619 een cirkelvormige structuur te zien zonder bebouwing binnenin. In 2006 kreeg de Dienst stadsarcheologie van de stad Gent de mogelijkheid deze structuur nader te onderzoeken. Het grachtentracé werd er in situ teruggevonden. Hier werden ook de restanten van een bakstenen landhoofd, een houten brugconstructie en oeverbeschoeiingen in hout (14de-eeuws) ontdekt. De CAI vermeldt hier dat geen aanwijzingen gevonden werden van een motte en het dus om een site met walgracht zou gaan. Het werk van Charles et al. vermeldt echter dat onderzoek van de oevers wel degelijk aanwijzingen voor een ophoging en motte opleverden. Het binnenareaal werd niet onderzocht en blijft bewaard als archeologische reserve. Deze site werd het Hof van Herlegem genoemd, Herlegem zelf wordt reeds in 966 vermeld als bezit van de Sint-Baafsabdij.

Op een aangrenzend perceel werd een oud loopniveau blootgelegd met een bijhorend greppelsysteem. Hout uit de greppels liet een C14-datering toe die wijst op 11de-13de-eeuwse activiteiten. Ook in de late middeleeuwen was de structuur in functie/bewoond. Dit kon worden

²⁶ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/157892>

²⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/151234> & L. Charles, M.C. Laleman, D. Lievois & P. Steurbaut, Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619), Gent, 2008, pp. 125-127

vastgesteld op basis van enkele archeologische waarnemingen. In de greppels werd aardewerk uit de ijzertijd en middeleeuwen teruggevonden.

Verder werd ook nog een concentratie van oud vaatwerk, urnen, kruiken, schotels en bronzen nagels teruggevonden. Er bestaat hierbij twijfel of het om Romeins materiaal gaat of materiaal met een eerder jongere datering.

Figuur 27. Overbeschoeiing van de landbrug in het noordoosten van de circulaire grachtstructuur Oud Herlegem²⁸

3.4.5 CAI Locatie 157889²⁹

Van op deze locatie, Rozebroekslag 23, werd een toevalsvondst gemeld. Het betreft hier een losse vondst van lithisch materiaal in de vorm van een driehoekige pijlpunt in lichtgrijze vuursteen met een schacht en twee afgebroken weerhaken. De pijlpunt kon gedateerd worden in het laat-neolithicum.

²⁸ ©Dienst Stadsarcheologie stad Gent.

²⁹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/157889>

3.5 Besluit

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied en zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?*

Het beschikbare, geraadpleegde bronnenmateriaal geeft aan dat er reeds in de steentijden menselijke activiteiten in het gebied plaatsvonden. Er zijn echter niet voldoende gegevens uit die periode voorhanden om met zekerheid over permanentere bewoning in die tijd te spreken. Bewoningssporen duiken in het bronnenmateriaal pas met zekerheid op vanaf de Romeinse periode. Gezien de ligging van het onderzoeksgebied vlak bij Gent, kan worden gesteld dat in de omgeving van het onderzoeksgebied de bewonings- en andere menselijke activiteiten ruimschoots vertegenwoordigd waren vanaf de vroege middeleeuwen tot vandaag. Specifiek voor het onderzoeksgebied is dit echter moeilijker te stellen. Pas vanaf de vroege 16de eeuw is hier duidelijke informatie voorhanden.

Het historische kaartmateriaal plaatst het onderzoeksgebied op de rand van het meersgebied, het latere inundatiegebied van de Leie, en landbouwgronden. Meer specifiek binnen een heuvelachtig landschap dat meerdere molens huisvest. Deze molens verdwijnen op het kaartmateriaal in de vroege 17de eeuw waarna het onderzoeksgebied afwisselend binnen landbouwgronden en meersen wordt afgebeeld. Bewoningssporen duiken binnen het onderzoeksgebied pas op vanaf de late 19de/vroege 20ste eeuw.

Het reeds uitgevoerde archeologisch onderzoek in de omgeving van het onderzoeksgebied leverde slechts weinig informatie op over de periodes voor de middeleeuwen. Het gaat hier om enkele losse steentijdvondsten, aardewerk uit de ijzertijd en Romeinse bewoningssporen. Verder zijn vooral de volle en late middeleeuwen ruim vertegenwoordigd in de vorm van zowel bewoningssporen als archeologische objecten.

Topografisch gezien ligt het onderzoeksgebied eerder laag, wat de ligging binnen de vroegere meersen en de late bebouwing kan verklaren. Dit doet tevens vermoeden dat zich binnen het onderzoeksgebied geen molen bevond, gezien deze op verhogingen in het landschap werden geplaatst. Wel mogelijk is dat de verhogingen van de molens na de afbraak ervan werden afgegraven in functie van de landbouw. Bodemkundig gezien is het onderzoeksgebied gesitueerd in een zone 'OB' wat 'ernstige, recente verstoring door menselijk ingrijpen' betekent. Dit kan verklaard worden door de meerdere bouwfases die het onderzoeksgebied reeds heeft ondergaan.

- *Hoe evolueerde het historisch landgebruik en de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?*

Tot de 10de eeuw was het onderzoeksgebied hoogstwaarschijnlijk gesitueerd in bosrijk gebied. Nadien werd het vermoedelijk snel in gebruik genomen als landbouwgronden. Op het historische kaartmateriaal, beschikbaar vanaf de vroege 16de eeuw wordt het onderzoeksgebied in de volle en late middeleeuwen aangegeven als gesitueerd in een heuvelachtig gebied met molens. Later verdwijnen de molens uit het kaartmateriaal (begin 17de eeuw) en wordt het gebied afwisselend weergegeven in overstromingsgebied en landbouwgebied. Pas in de late 19de/vroege 20ste eeuw duiken de eerste sporen van bebouwing op binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Een tweede bebouwingsfase is zichtbaar halfweg de 20ste eeuw om later deels te worden vervangen door een derde bouwphase (huidige toestand onderzoeksgebied).

- *Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?*

De geplande werken omvatten slechts een beperkte werkelijke bodemingreep. Het gaat hier voornamelijk om de nieuwbouw, liftkoker en septische put. Deze worden allen ingepland op voorheen beperkt verstoorde grond (0,5 à 0,80m) en vormen dus een potentiële bedreiging voor het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed ter hoogte van het onderzoeksgebied, zie het slechts over zeer beperkte oppervlakte in een terrein dat reeds op meerdere locaties verstoord is.

De andere werken omvatten voornamelijk renovatiewerken, bovengrondse heraanleg van de verhardingen en afbraakwerken tot op het niveau van het huidige maaiveld. Deze vormen bijgevolg geen bedreiging voor het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed ter hoogte van het onderzoeksgebied.

- *Levert het beschikbare bronnenmateriaal voldoende informatie op? Is er verder vooronderzoek of een vervolgonderzoek nodig en welke methode is hierbij aangewezen?*

Alle informatie in overweging genomen kan niet met zekerheid gesteld worden of er zich al dan niet een archeologische site binnen het onderzoeksgebied bevindt. Er konden wel enkele conclusies getrokken worden omtrent de archeologische verwachting binnen het onderzoeksgebied. De aanwezigheid van enkele losse steentijdvondsten, ijzertijd aardewerk en Romeinse bouwsporen in de omgeving van het onderzoeksgebied doet vermoeden dat deze ook kunnen voorkomen ter hoogte van het onderzoeksgebied, de kans hiertoe wordt echter zeer laag ingeschat wegens de ligging van het gebied op lagere, natte gronden. Er is geen verwachting op het aantreffen van bewoningssporen uit de middeleeuwen maar sporen van menselijke activiteiten in deze periodes is niet uitgesloten. De situering van het onderzoeksgebied in de 16de eeuw binnen een gebied met molens schept een verwachting tot het aantreffen van restanten van één van de molens. De lagere ligging van het terrein maakt ook deze verwachting eerder laag. Wel is er een middelhoge verwachting op het aantreffen van

sporen en/of objecten die kunnen gelinkt worden aan de activiteiten van de molens. Tenslotte is er een eerder hoge verwachting op het aantreffen van restanten van eerdere (ten vroegste laat 19de - eeuws) bouwfases.

Gezien niet met zekerheid kan gesteld worden of er al dan niet archeologische sporen en/of objecten aanwezig zijn binnen de contouren van het onderzoeksgebied dient een afweging gemaakt te worden van mogelijk verder (voor)onderzoek met ingreep in de bodem. Hiervoor zijn, conform de Code van Goede Praktijk, verschillende methoden voorhanden:

Om de graad van verstoring in de bodem, en dus de mogelijke bewaringstoestand van eventuele sporen, na te gaan kan geopteerd worden voor een landschappelijk bodemonderzoek. Dit dient te gebeuren met het oog op het vaststellen van de opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap door middel van boringen. Deze methode biedt echter niet voldoende informatie om een antwoord te bieden op de vraagstelling omtrent de aanwezigheid van archeologische sporen.

Ook geofysisch onderzoek kan een inzicht verschaffen in de verstoringsgraad van de bodem, indien deze verstoord werd door nog steeds aanwezige vaste structuren. Geofysisch onderzoek biedt mogelijkheden om zicht te krijgen in de verticale bodemopbouw maar heeft als nadeel de complexe verwerking van de gegevens en het feit dat de verkregen data door bijkomend veldwerk moet gestaafd worden. Het kan tevens niet gebruikt worden om grondsporen en kleine artefacten op te sporen.

Om na te gaan of zich al dan niet een archeologische site ter hoogte van het onderzoeksgebied bevindt en de aard en bewaringstoestand van deze site te achterhalen, kan geopteerd worden voor een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek. Deze methode is bijzonder nuttig in het opsporen van losse vondstenspreiding van lithisch materiaal kenmerkend voor steentijdsites. Deze techniek is echter minder efficiënt voor het opsporen van grondsporen die vaak deel uitmaken van grafcomplexen uit de metaaltijden en Romeinse periode. Wel kan het eventuele grafgiften of andere artefacten aanboren. Bij een losse vondstspreading is deze techniek voor deze periodes bijgevolg weinig efficiënt.

Door middel van een proefsleuvenonderzoek kan uitspraak gedaan worden over de archeologische waarde van de totaliteit door een beperkt, maar statistisch representatief deel van het terrein op te leggen en beperkt op te graven. Op die manier kunnen verantwoorde uitspraken gedaan worden voor de rest van het terrein. Via deze techniek kan zowel de aard van verstoring in de bodem als de aan- of afwezigheid van een archeologische site bepaald worden. Ook kan uitspraak gedaan worden over de aard en bewaringstoestand van een eventueel aanwezige site.

Gezien de eerder lage archeologische verwachting van het onderzoeksgebied en de beperkte (zowel in oppervlakte als diepte) geplande verstoringen wegen de eventuele kosten van verder (voor)onderzoek echter niet op tegen het eerder lage potentieel op kennisvermeerdering hier.

Conform de Code van Goede praktijk is verder (voor)onderzoek dan ook niet noodzakelijk. Bijgevolg adviseert ADEDE bvba hier dan ook geen verder onderzoek.

3.6 Besluit breed publiek

Het gevoerde bureauonderzoek kon niet uitwijzen of zich al dan niet relevante archeologische sporen en/of objecten binnen de contouren van het onderzoeksgebied bevinden. Er konden wel enkele archeologische verwachtingen voor het terrein worden opgesteld. Hieruit blijkt dat er eerder een lage verwachting is voor het aantreffen van archeologische sporen en/of objecten uit alle periodes. Enkel voor de 16de eeuw ligt de verwachting iets hoger, hier gaat het om materiaal dat kan gelinkt worden aan de activiteiten van de toen aanwezige molens. Restanten van de molens zelf worden binnen het onderzoeksgebied maar in zeer beperkte mate verwacht.

Het onderzoeksgebied vertoont reeds een aantal verstoringen ten gevolge van de voorgaande en huidige bebouwing. De geplande werken zullen slechts in zeer beperkte mate plaatsvinden binnen voorheen (mogelijk) onverstoorde gronden. Bijgevolg werd een afweging gemaakt van de noodzaak tot verder (voor)onderzoek met ingreep in de bodem. Het eerder lage potentieel op kennisvermeerdering weegt echter niet op tegen de eventuele kosten die dergelijk verder (voor)onderzoek met zich mee zouden brengen. Bijgevolg adviseert ADEDE bvba dan ook geen verder vooronderzoek.

4 Bibliografie

Bogemand F., 2005. *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen*, Brussel: Vrije Universiteit Brussel in opdracht van Vlaamse Overheid Dienst Leefmilieu, Natuur en Energie.

A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, Historische Atlas van Gent: Een visie op verleden en toekomst, 2007, Amsterdam,

L. Charles & M.C. Laleman, Het Gent Boek, Gent, 2006.

L. Charles, M.C. Laleman, D. Lievois & P. Steurbaut, Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619), Gent, 2008

J. Decavele, De eeuwenoude Gentse zeehavenambitie, Gent, 2010

F. De Potter, J. Broeckaert, Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, reeks I, deel 6, 1864-1870, Gent

Goossens M., 2012. *Studie van de diversiteit van de glauconiethoudende gesilicificeerde zandsteen uit het Onder- en Midden-Eoceen in de regio Fobecq-Gent*, Gent: Universiteit van Gent, Faculteit Wetenschappen, Opleiding Master in de Geologie.

M.C. Laleman et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, nr. 68, 2014, Gent

Stadsarcheologie Gent, Uitbreiding cluster Salvياstraat-Bromeliastraat-Oscar De Reusestraat met de Rozebroekstraat en Rozebroekslag, 2016, Gent

Van Ranst E., Sys C., 2000. *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (1:20000)*, Gent: Laboratorium voor Bodemkunde.

Internetbronnen:

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Formatie_van_Gentbrugge

<http://www.geopunt.be>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/122210>

5 Lijst van plannen

Plan nr.	Beschrijving	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum aanmaak
0001	Onderzoeksgebied op topografische kaart	1:1	digitaal	01/02/2017
0002	Onderzoeksgebied op orthofoto 2016	1:1	digitaal	01/02/2017
0003	Onderzoeksgebied op kadastrale kaart	1:1	digitaal	01/02/2017
0004	Plan van de gekende verstoorde zones	1:1	digitaal	03/02/2017
0005	Inplantingsplan huidige toestand terrein	1:1	digitaal	03/02/2017
0006	Inplantingsplan geplande toestand terrein	1:1	digitaal	03/02/2017
0007	Onderzoeksgebied op Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, Digitaal terreinmodel, raster 1m.	1:1	digitaal	01/02/2017
0008	Onderzoeksgebied op Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, Digitaal terreinmodel, raster 1m (detail)	1:1	digitaal	01/02/2017
0009	Onderzoeksgebied op de tertiair geologische kaart	1:1	digitaal	01/02/2017
0010	Onderzoeksgebied op de quartair geologische kaart	1:1	digitaal	01/02/2017
0011	Onderzoeksgebied op de bodemtypekaart	1:1	digitaal	01/02/2017
0012	Onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016)	1:1	digitaal	01/02/201
0013	Onderzoeksgebied op de erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten	1:1	digitaal	01/02/2017
0014	Onderzoeksgebied op het bodemgebruiksbestand opname 2001	1:1	digitaal	01/02/2017
0015	Onderzoeksgebied op het gewestplan	1:1	digitaal	01/02/2017
0016	Onderzoeksgebied ten opzichte van Gentse stadsomwallingen	1:1	digitaal	02/02/2017
0017	Panoramisch zicht op Gent, 1534	-	analoog	02/02/2017
0018	Onderzoeksgebied op kaart van Jacob van Deventer	-	analoog	01/02/2017
0019	Onderzoeksgebied op de Civitates Orbis Terrarum	-	analoog	01/02/2017
0020	Kaart van Guiccardini	-	analoog	02/02/2017
0021	Kaart van Saur	-	analoog	02/02/2017
0022	Detail van de kaart van Horenbault	-	analoog	02/02/2017
0023	Onderzoeksgebied op Plan de Gand uit 1678	-	analoog	01/02/2017

0024	Onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris	1:11520	analoog	01/02/2017
0025	Onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen	1:3000	analoog	01/02/2017
0026	Onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen	1:20000	analoog	01/02/2017
0027	Onderzoeksgebied op de kaart van Saurel	-	analoog	01/02/2017
0028	Onderzoeksgebied op topografische kaart van Gent uit 1903-1922	-	analoog	01/02/2017
0029	Onderzoeksgebied op topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken & Wederopbouw	1:5000	analoog	01/02/2017
0030	Onderzoeksgebied op luchtfoto uit 1971	1:1	digitaal	01/02/2017
0031	CAI-meldingen ten opzichte van het onderzoeksgebied	1:1	digitaal	01/02/2017
0032	Overzichtsplan geplande werken	1:1	digitaal	03/02/2017

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen, Digitaal terreinmodel, raster 1m.	- 19 -
Figuur 1. Onderzoeksgebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen, Digitaal terreinmodel, raster 1m (detail).	- 20 -
Figuur 1. Hoogteprofielen.	- 21 -
Figuur 2. Onderzoeksgebied op de tertiair geologische kaart.	- 23 -
Figuur 3. Onderzoeksgebied op de quartair geologische kaart.	- 24 -
Figuur 1. Onderzoeksgebied op de bodemtypekaart.	- 25 -
Figuur 1. Onderzoeksgebied op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016).	- 26 -
Figuur 1. Onderzoeksgebied op de erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten.	- 27 -
Figuur 1. Onderzoeksgebied op het bodemgebruiksbestand (opname 2001).	- 28 -
Figuur 4. Onderzoeksgebied op het gewestplan.	- 30 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied ca. 200m ten oosten van de derde stadsomwalling.	- 31 -
Figuur 6. Detail van het Panoramisch zicht op Gent (1534) met rechtsonder de Hospitaalpoort.	- 33 -
Figuur 4. Onderzoeksgebied op de kaart van Jacob van Deventer.	- 34 -
Figuur 4. Onderzoeksgebied op een kaart uit de Civitates Orbis Terrarum.	- 36 -
Figuur 7. Stadsgezicht van Guiccardini.	- 37 -
Figuur 8. Stadsgezicht van Saur.	- 37 -
Figuur 9. Detail van de kaart van Horenbault.	- 38 -
Figuur 11. Onderzoeksgebied op Plan De Gand.	- 39 -
Figuur 11. Onderzoeksgebied op de kaart van Ferraris.	- 40 -
Figuur 12. Onderzoeksgebied op de Atlas der Buurtwegen.	- 41 -
Figuur 13. Onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen.	- 42 -
Figuur 14. Onderzoeksgebied op de kaart van Saurel.	- 43 -
Figuur 14. Onderzoeksgebied op topografische kaart van Gent uit 1903-1922.	- 44 -
Figuur 14. Onderzoeksgebied op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken & Wederopbouw.	- 45 -
Figuur 14. Onderzoeksgebied op Luchtfoto uit 1971.	- 46 -
Figuur 15. CAI-meldingen ten opzichte van het onderzoeksgebied.	- 47 -
Figuur 15. Overbeschoeiing van de landbrug in het noordoosten van de circulaire grachtrstructuur Oud Herlegem.	- 49 -